

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата вносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів,
піврічна 8 К., 3 рублі, квартальна 4 К. 50 сот., 1.75 руб.
Кожда зміна адреси 50 с. Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: Микола Троцький.
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.
Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

IV рік. Ч. 37.

Відень, 9-го вересня 1917.

Ч. 167

Caveant consules, ne quid res publica Ucrainae detrimenti capiat.

Під сим латинським заголовком (по нашому: Хай дбають консулі, щоб укр. держава не понесла якої шкоди) помістив М. Ткаченко статтю в 100 числі „Робітничої Газети“, яка досить влучно критикує становище тимчасового правительства в українській справі, що найшло свій вислів в інструкції Генеральному Секретаріатові. Зазначити належить, що стаття появилася в друку раніш, ніж була оголошена інструкція, тим менше полемічні уступи статі Ткаченка находять своє потвердження в змісті інструкції. Передруковуємо сю статтю, щоб дати змогу нашим читачам познайомитись, як Українці інтерпретують угоду Ради з тимчасовим правительством і опрацьовану Радою на підставі сеї угоди конституцію України, яку тимчасове правительство відкинуло, а замість неї видало інструкцію для Секретаріату. (Ред.)

Двісті п'ятьдесят років як один день. Знову московські дяки й „Черкаси“ (*), нинішні „хохли“. Теж саме воловодження, теж саме викручування, хитрування, підсідки, потаємні шахрайства, накладання поза спиною тяжкодумних хохлів з їхньою-ж братією „малоросіянами“. Дяки тягнуть, старають ся взяти вигодою і в усякім разі відтягти дорогий час, ввести розлад, розклад; що їм, сим спеціалістам від саботажу, що країна не жде, що стоїмо на розпутьті; се їм корисно, бо знаменита українська зорганізованість починає розсувати ся від топцювання на порожнім місці. Але-ж вони того ждуть, щоб за помічю реакційних генералів розформувати, скасувати й... розторопити. Здавало ся-б ясне для „Черкасів“. Аджеж можливі уступки були зроблені, все, що можна й не можна, віддали ми, взяли менше, ніж було до угоди й в угоді, взяли те тимчасове, щоб у мирній роботі з російським урядом іти далі. Колиб совісні, то-б побачили, що хочемо спільної роботи.

Але-ж коли 250 років не навчили Росіян розуму, то сподіваю ся, що може вони навчили наших „хохлів“. Не личило представникам державної української організації брати участь в недостойній комедії нарад юридичних і різних там кадетських апаратів, через які сими жрецами також „науки“ наводять ся тумани на голови. Можна було сим „спеціалістам“ поставити й свого спеціаліста, — нехай любенько поготорять, а представники, звольте говорити лише з урядом.

Але-ж то було нарочите зволіканне. Без сумніву українська справа сильно вдарила по кадетах і їх вихід з міністерства був по сути звязаний з тою справою. Отже і в переговорах при укладанню списку нових „спасателів Росії“ українське питання дебатувало ся може і надмірно й очевидно побило ся все, щоб ту угоду з Україною розбити. Отже почасті вихід Церетеллі можна звязати з тою справою: треба було дати кадетах вільнішу руку до українських справ. Тим-то нове правительство, оскільки приваймні йде про його частину, — і мусимо сказати, важнішу ролю

і значіннем, центр ваги всього уряду, — антиукраїнське, чи просто скероване против України. Вказати хочби на Кокоскіна, чоловіка ні на що в політиці непридатного окрім боротьби з Україною. Звідси сі огидливі зволікання і одночасне заплізування очей на відкриті погромну антиукраїнську агітацію „Кієвлянина“ й навіть лівіших газет і груп. І се саме збільшило ся і прибрало напруження власне в звязку з сим зволіканнем. Відчуваєть ся напинання сітки ниток від Петрограду на Київ. До „Кієвлянина“ прислухають ся і в Петрограді і по занадто високих генеральських сферах.

Уряд закриває большевицькі газети на провінції, а карним злочинцям Каравайської вул. (ред. Кієвлянина) спокійно дозволяє розпалити вогонь національної ворожнечі. Що-ж прокуратор кійського суду жде, що ми й о г о потягнемо до відповідальности за закривання очей на злочинну агітацію і провокаційні спроби, як історія з богданівцями. Радимо прокураторови не ждати. Статя Шульгина з дня 11 серпня (н. ст.) має ознаки не тільки провокації, але й інших всяких вчинків.

Так ясно намічаєть ся, безпосередній звязок Петрограду з Київом инакший, як встановлений угодою з липня. Удар готуєть ся і контр-розвідці з чорною сотнею певне призначено повторити у Києві історію 3—5 червня в Петрограді. Отже з такого поводження Петрограду маємо вже зробити виводи, хоч може вже запізньо, бо треба було 2 тижні вже схаменути ся. Такого характеру переговорів, які йдуть в Петрограді, не могло бути. Коли Центральною Радою законопроект конституції затверджений, не могло бути й мови про розгляд якогось там проекту тимчасового правительства.

Конституцію з дня 29 липня ухвалено по трудній-тяжкій боротьбі в лоні самої Ц. Р. з представниками гострійших метод здобуття автономії, котрі цілком правильно вказували, що угода з 16 липня ширша ніж конституція 29 липня. І тепер кадети посміли подавати якісь там інші проекти якихось „непривзаних“ мудрих „вчених“. З повною відсутністю такту, особливо характеристичною для кадетів, правительство хоче навязати свою „конституцію“, найважнішою ознакою якої є відсутність автономії.

Що хочуть дати вони замість конституції? Поперше се пересуненне центра ваги на Ген. Секретаріат. В їхнім проекті „Ген. Секретаріат розглядає, розробляє і подає на затвердження тимчасового правительства „предположенія“ щодо життя краю та його управи. Сі „предположенія“ можуть бути попередю подані на обміркування Центральної Ради. Така тонка штука. Перевернути Центральну Раду з повновласного органу України, у якого власть і законодавча і управи і всяка, на дорадчий орган при Генеральнім Секретаріаті, на се могли піти, розумієть ся, тільки кадети, щоб внести розбитте, ставлячи Генеральний Секретаріат на

* Так звали тоді в Москві Українців.

самостійну точку формально, фактично на вирашку тимчасового правительства.

Згадаймо, що по конституції з 29 липня є Центральна Рада законодавчим органом, який сам виробляє закони, а проекти, подані Генеральним Секретаріатом, чи то ним вироблені, чи то представлені тимчасовим правительством, Центральна Рада може відкинути; згадаймо, що законопроекти Ц. Р. поступають не на затвердження тимчасового правительства, а на санкцію, що тільки тактично вжито тут слово законопроект, а не закон, і зоставлено слово санкція, себто тимчасовому правительству менше прав дано ніж конституційному монархові, правами якого користується він тільки в бюджетних справах (свідоме тактичне обмеження угоди 16 липня тимчасового характеру). Останнє безперечно розходить ся з угодою 16 липня, де ясно зазначено, що український народ є джерело і творець права.

Звідси бачимо, з яким нахабством кадети йдуть на розбиття угоди. По конституції з 29 липня Генеральний Секретаріат Української Центральної Ради є нічим щодо законодавства: є то виконавчий орган Ц. Ради, законодавчої ініціативи він не має, — управу веде він і повинен вести з розказу, під контролею і в безперервним контакті з Ц. Радою та її Комітетом.

Він не є навіть виконавча влада в розумінні європейського кабінету міністрів, бо управу він переводить, як вказано, під безустанним керуном самої Ц. Ради. Отже стараючи ся перенести вагу на Генеральний Секретаріат Ц. Ради, тимчасове правительство і веупереч угоді з 16 липня і наперекір конституції з 29 липня хоче знову вернути на старе, хоче зробити з Генерального Секретаріату Ц. Ради своє знаряддє, яким він і став би природним розвитком, колиб навжив ся відірвати ся від найвищої влади України — Ц. Ради. Умисел кадетів яєний, через те замість „законопроекти“ заявили ся „предположенія“, замість „санкція“ — „представленіє“ і т. д. Ще мудрійше хочуть зробити з управою. Центральна Рада здійснює свою власть в управі через І. Секретаріат. Звідси все, що хотіло б здійснити тимчасове правительство яко федеральний, хоч і не правильної конструкції орган, має воно подати Генер. Секретаріатові, той до Центр. Ради і по ухвалі від неї всі мїри тимчасового правительства здійснюють ся на Україні Генер. Секретаріатом яко дорученнє Ц. Ради. Кадети-ж хочуть зробити його — Генер. Секретаріат — подібним до комісарів. Всяка дурниця, яка спаде до голови якогось кадетського міністра та його товариша, має виконувати ся І. Секретаріатом!

Отже основні пункти, які хочуть кадети провести замість конституції — се усунути власть Ц. Ради, пересунути вагу на І. Секретаріат (навіть без додатку, в яким є суть річи — І. Секретаріат Укр. Центральної Ради), притім відбираючи від Ц. Р. законодавчу владу, а тому, що І. Секретаріат і по конституції з 29 липня не має законодавчої власти, то й кадети, не подаючи такої власти І. Секретаріатові, цілком відкидають Україну в дореволюційні часи. Далі по конституції всі урядові посади обсаджують І. Секретаріатом; логічно кадети відкидають те: має призначати тимчасове правительство на поданнє І. Секретаріату. Даремно було нагадувати про відповідальність І. Секретаріату перед Центральною Радою, бо сей момент угоди 16 липня перевертає всі видумки кадетських „спеціалістів“ щодо дійсної правної будови Центральної Ради, її Ген. Секретаріату та взаємини України й Росії. Що „спеціалістам державного права“ до дійсного права? Треба розбити, то „юрист“ взяв ся до роботи!

Нарешті § 19 і 20. Закони тимчасового правительства, себто федеративного порядку, мають обовязкову силу на Україні тільки від дня проголошення їх українською мовою в Краєвм Урядовм Вістнику. Є то з одного боку вказівка з огляду на § конституції 29 липня, що всі законопроекти й постанови тимчасового правительства щодо України мають поперше розглядати ся Ц. Радою; бо то має велике значіннє, усуваючи суперечки законів Ц. Ради й тимчасового прави-

тельства; з другого-ж боку підкреслює се автономний характер права на Україні, себто і федеративні закони, а не тільки краєві, мають силу лише від моменту проголошення їх І. Секретаріатом Ц. Ради.

І отсей § конституції признають кадети таким, що його цілком не можна прийняти. І з національного боку — обовязковість тільки української державної мови і з політичного боку — признаннє єдності всього права України, єдиоджерельности права і звідси єдиної, сильної власти — є то пункт першорядної ваги. Тим-то така ненависть кадетів.

Тонкої отрути хочуть влити в справі території. Ц. Раді мають підлягати тільки ті, хто хоче. Колиб се сказали обивателі, то й тоді-б слід їх подалі держати і від політики і від управи, але коли се говорять „спеціалісти“ права, то є се свідомо торгівля наукою. Що то за право управи, основане на добровільнім признанні? Сьогодні Конотоп признає Ц. Р., власть її розширюєть ся і на Конотоп; а завтра він відмовить ся, що тоді!? По середині губернії лежить повіт Тараща, — він відмовить ся признати власть Ц. Ради, а навколо нього всі ту власть признають, що тоді? Кому той вільний повіт підлягатиме? Може самостійна держава буде? Ніколи ще послуги юристів не мали такого нахабного характеру.

Але умисел инакший був окрім затягання справи й збільшення тимчасом агітації чорної сотні; се ввести розбиття сил, бо ніхто же серіозно не міг би прийняти таких юридичних порад до конструкції власти від тих, хто так кричить про єдину сильну власть, а одночасно буде власть на її свідомім безсиллі. Ціль тут внести замішаннє і дозволити піднести голову всім ворогам України. Коли згадаємо, що конституцію 29 липня в останнім читанні прийнято односторонно і представниками національних меншостей, тим гострійше маємо натаврувати безстидне поведженнє кадетів, що хочуть розбити ту єдність.

Ся мета й очевидне нерозуміннє або свідоме нехотіннє розуміти цілком відмінний, дуже оригінальний характер будови власти на Україні, як її утворила революція, і ведуть кадетів до розбиття угоди. У нас єсть законодавчий народний орган, в Росії нема; у нас Українське Тимчасове Правительство — Центральна Рада — єсть і юридично парламентарне, тільки особливого революційного типу, у Росіян же воно парламентарне не юридично, а тільки фактично, та й то кадети хочуть зробити його відповідальним тільки перед н. Мілюковим та англо-французьким імперіалізмом. Будова нашої власти єсть результат вишньої боротьби й боротьби внутрішньої, всієї збірности тих тяжких обставин, яких не було у Росіян, і яко вираз того ся конституція не може бути усунена, особливо коли на заміну дають огидливу обманливу дурницю.

Отже сей дивний, може трохи грубий, шаршавий конституційний закон 29 липня, такий милий нам у своїй своєобразній будові, сей історичний унікум не може бути змінений, — він має бути санкціонований, як єсть. Змінити ж його, розширюючи, буде сама Ц. Рада, виходячи з сього етапу державного життя України.

Гадаємо, що може хоч не у кадетів вистарчить такту не йти на конфлікти. Великого бо труду й уміння треба, щоб вести всі українські сили в напрямі угоди, остільки остогидла всім російська політика крутіїства, повна відсутність політичного розуму й такту, чого їм так треба в інтересі їхньої-ж країни.

І сей занадто різко позначений звязок нашої внутрішньої й вишньої політики, сей очевидний збіг петроградських викрутасів з нечуваною загостреністю національної вороженчі на Україні і простого походу чорної сотні і правих елементів демократії против української автономії показує нам, що настає уже час кинути назовні або — або, а в середині твердою рукою роздавити сю гадину чорної і нечорної сотні, антиукраїнську контр-революцію.

М. Ткаченко.

Перед затвердженням інструкції для Генерального Секретаріату України.

„Новое Время“ з дня 17/VIII доносить з Києва під датою 16/VIII, що Генеральний Секретаріат постановив провадити діяльність в попереднім напрямку незалежно від затвердження чи незатвердження його правительством. Комітет Центральної Ради одобрив сю постанову.

Далі „Новое Время“ подає, що на засіданню Комітету Ради генеральний секретарь Мартос, подаючи історію Української Ради, мав між иншим сказати: „Коли ми взяли ся до своєї роботи, ми зовсім не рахували, що правительство дасть нам яку небудь власть; коли-ж до нас прибули члени тимчасового правительства й запропонували нам узяти власть в свої руки та зробити ся найвищим краєвим органом, ми не відмовили ся. За тим обстоював Церетеллі й Центральна Рада протягом пів години розглянула текст угоди з правительством.

В другій телеграмі „Нового Времени“ з Києва з датою 9/VIII говорить ся, що Комітет Центральної Ради не признав тимчасовому правительству права робити зміни в прийнятій Радою конституції України, котра повинна бути затверджена правительством без змін принципіального характеру. Проти такого толкування будім-то рішуче виступили всі неукраїнські члени Ради, але українська більшість їх переголосувала й перебуваючим у Петрограді українським генеральним секретарям послано телеграфічно відповідні інструкції.

Про перебіг нарад української делегації з тимчасовим правительством у Петрограді дня 9/VIII знаходимо в „Южном Край“ (12/VIII) такі інформації:

Нарада відбула ся в Зимовій палаті під проводом Некрасова при участі міністра внутрішніх справ Авксентієва, представників правничої ради й української делегації. Обговорював ся проєкт інструкції Генеральному Секретаріатові Центральної Української Ради, вироблений правничою радою при тимчасовім правительстві (Зміст сеї інструкції, затвердженої потім і проголошеної 17/VIII, на иншій місці). Правительственний проєкт викликав рішучий протест з боку української делегації. Найбільшу опозицію викликали статі, якими означуєть ся територія України й повновласти тимчасового правительства та взагалі центральних державних установ. Делегація настоювала, щоб у склад автономної України з Центральною Українською Радою у Києві на чолі включено губернії: київську, волинську, подільську, полтавську, чернігівську, харківську, катеринославську, таврійську й херсонську, з виділенням зі сфери впливу Центральної Української Ради лишень деяких пограничних повітів, де українське населення становить меншість. Спір був також в справі секретарів для судівництва, почти й телеграфу та для контролю. Барон Нольде обстоював, що сі ресорти не викликані необхідністю.

„Русское Слово“ доносить, що на засіданню тимчасового правительства дня 10/VIII дальше обговорювано українську справу. Представники Генерального Секретаріату були на протязі дня у Керенського, Некрасова й Авксентієва. Керенський і Некрасов не прийняли представників, Авксентієв обіцяв повну підтримку домагань Ради. Винниченко в розмові з кореспондентом „Р. С.“ висловив крайнє здивування, що тимчасове правительство відволікає розв'язку українського питання в таку гостру хвилину. Винниченко бачив в сім закулісові інтриги.

До Петрограду приїхали також комісари українських губерній: київської, харківської, полтавської, катеринославської і чернігівської. Перед приїздом комісари нараджували ся у Києві. Комісари висловили повну солідарність з домаганнями Української Ради. Громадські організації також ухвалили резолюції з домаганням приспінення переговорів з правительством.

Інструкція для Генерального Секретаріату України.

В російських часописах оголошено такий комунікат: Тимчасове правительство затвердило ось таку тимчасову інструкцію для Генерального Секретаріату тимчасового правительства на Україні:

1. Аж до порішення питання про місцеву управу Установчими Зборами призначуєть ся тимчасовим правительством на предложенне Центральної Ради Генеральний Секретаріат, котрий є найвищим органом тимчасового правительства в справах управи Україною.

2. Повновласти Генерального Секретаріату розтягають ся на губернії: київську, волинську, подільську, полтавську й чернігівську, з виїмкою повітів мглинського, суразького, стародубського й новозибківського; сі повновласти можуть бути поширені й на инші губернії або їх части, коли заведені в сих губерніях на підставі постанови тимчасового правительства земські установи висловлять ся за бажаністю такого поширення.

3. Генеральний Секретаріат складаєть ся з генеральних секретарів по міністерствам для справ: а) внутрішніх, б) фінансових, в) хліборобських, г) просвітних, д) торговельних, і промислових і е) праці, а також секретаря для національних справ і генерального писаря; крім того при Генеральнім Секретаріаті знаходить ся для контролю в його справах генеральний контролор, який бере участь в засіданнях Генерального Секретаріату з правом рішаючого голосу.

В числі секретарів неменше чотирьох повинні бути особи, які не належать до української національності.

При Секретаріаті для національних справ заводить ся три посади товаришів секретаря з тим, щоб усі чотири найчисленніші національності України мали кожда свого представника в особі секретаря або одного з його товаришів.

4. Генеральний Секретаріат розглядає, розробляє і предкладає на затвердження тимчасовому правительству пропозиції щодо життя краю і його управи. Сі пропозиції перед їх предложеннем тимчасовому правительству можуть бути внесені на обговоренне Центральної Ради.

5. Повновласти тимчасового правительства в справах місцевої управи в сфері компетенції перелічених в § 3 міністерств здійснюють ся при посередництві генеральних секретарів. Близьче означення сих справ знаходить ся в особній прилозі.

6. В усіх справах, означених в попередній статі, місцеві власти краю звертають ся до Генерального Секретаріату, котрий, по зносінах з тимчасовим правительством, передає його розпорядки та вказівки місцевим властям.

7. Генеральний Секретаріат предкладає кандидатів на правительственні посади, які входять в круг справ, означених в § 5, а які обсаджують ся по призначінню тимчасового правительства.

8. Зносини найвищих державних установ і окремих цивільних міністерств з Секретаріатом і окремими секретарями по приналежності, як рівнож останніх з найвищими державними установами й міністерствами, відбувають ся через особного комісара України в Петрограді, якого призначає тимчасове правительство; таким самим способом направляють ся законодавні наміри й проєкти, які відносять ся лишень до місцевих справ України, як також і заходи загальнодержавного значіння, що виникнуть в окремих міністерствах або обговорюватимуть ся в міжміністеріальних комісіях і будуть вимагати через спеціальне відношення їх до України участі представника управи комісара в тих комісіях.

9. В налігах і нетерплячих проволоки випадках найвищі установи й міністерства передають свої постанови місцевим властям безпосередно, повідомляючи одночасно про сі розпорядки Секретаріат.

Підписали: міністер-президент Керенський, міністер судівництва Зарудний. Петроград, 4 (17) серпня 1917.

Провокаційний кривавий напад на ешелони полку ім. Богдана Хмельницького у Києві.

На приказ з головної російської квартири дня 8 серпня н. ст. с. р. мав відійти на фронт перший український полк імени Богдана Хмельницького, стаціонований у Києві. З сього приводу дня 7 серпня в присутності Генерального Секретаря й Центральної Української Ради відбуло ся урочисте посвячення полкового прапору, відправлено напутственный молебень і улажено парад полкови (Б. В.).

Увечері дня 8 серпня при відході потягів з ешелонами полку на ст. Київ I і на Волинським посту зроблено оружний напад на богданівців, частину перестріляно, а решту роззброєно. Коло 300 з них арештовано, в тім усіх офіцерів, решту пізніше під військовою ескортою відвезено на фронт (Р. Г.).

Ся нечувана подія потрясла нетільки Києвом і цілим краєм, а також відбила ся голосним відгомоном в цілій Росії.

Що-ж властиво стало ся?

Представленне справи офіційною петроградською телеграфічною агенцією.

За прикладом інших офіційних російських органів і петроградська телеграфічна агенція вороже відносить ся до української справи й тенденційно представляє факти з українського життя. Тому й сим разом першу офіційну телеграфічну вістку про розстріл богданівців спрепаровано так, начеб не на богданівців напали, а богданівці перші почали стріляти до військової сторожі на стації. Ось зміст сеї телеграми під датою 9/VIII н. ст.:

„Посажені у військової поїзди перший і другий ешелони українського полку Богдана Хмельницького, що відходив на фронт, почали без усякої причини близько стації „Київ-пасажирський“ стріляти до кирасірів, що тримали сторожу і відбували залізничу службу. Кирасіри відповідали. З обох боків в убиті й ранені. На „Волинським посту“ повстанчий поїзд був стрічений полком кирасірів, уже попередженим з Києва про повстанне. На пропозицію кирасірів здати ся богданівці відповіли відмовою і новою стріляниною. Після того, як кирасіри почали стріляти з рушниць і машинних крісів, повстанці здали ся і їх роззброєно. Декому з них удало ся втікти. Сьогодні прибув вагон з 14 убитими. Думають, що ранених з обох боків коло 50 людей“.

Але на другий день 10/VIII телеграфічна агенція подала світові вже що инше, а саме: „Свідощтва очевидців і учасників кривавих подій при відсилці полку Богдана Хмельницького ріжнородні. Як одні заявляють, стріляти почали кирасіри, другі твердять, що перші стріляли богданівці, треті говорять, що стріляти почали якісь провокатори. Є підстава думати, що в подіях відограла ролю провокація темних сил“.

Одночасно агенція повідомляє, що „на засіданні Малої Ради прийнято резолюцію, яка рішуче домагаєть ся лишити богданівців у Києві, негайно забрати з Києва кирасірів і донських козаків, а також замінити нинішнього начальника военної округи иншою особою“ (Цитуємо за „Рѣчью“ з 11 серпня н. ст.).

Отже відразу з офіційної російської сторони заявлено, ще в підстави думати, що в подіях відограла ролю провокація темних сил.

Представленне справи генеральним секретарем для військових справ Петлюрою.

Перебуваючій в тім часі в Петрограді делегації Генерального Секретаря на чолі з Винниченком вислав генеральний секретарь для військових справ Петлюра телеграфічною дорогою представленне подій:

„Два ешелони полку Богдана Хмельницького вирушили 8 серпня на фронт. Перший ешелон виїхав 9 год. 40 мін.

увечері. При виїзді салдати дали сальву у повітре в честь Києва. Одночасно почули ся вистріли з боку магазину в напрямі відходячого ешелона. Очевидно се була провокаційна стрілянина. Дальше стрілянина в мірі відїзду ешелона збільшилася ся з боку залізничих шляхів від стації Соломенка. В часі переїзду ешелона попри стацію Київ-пасажирський почали стріляти міліціонери. Публика протестувала проти нічим невикликаних вистрілів, але міліціонери не перестали, поки не відїшов ешелон. Почало ся замішанне і паніка. Міліціонери й кирасіри стали запасати ся патронами. Потім, невідомо, на чий розпорядок, часть кирасірів пішла на лінію, що веде з товарової стації, де засіли кирасіри близько полотна за будинками й вагонами, готовлячи ся очевидно на стрічу другого ешелона.

„Другий ешелон мав виїхати в 40 мін. по першім. Його начальник перед відходом ешелона категорично заборонив давати сальви. Салдати згодили ся. Патронів не видано салдатам. Коли-ж і лишили ся в когось із салдатів патрони, то очевидно тільки у деяких, по роззброєнню полуботківців. При відході другого ешелона почули ся з боку Батієвої гори поодинокі вистріли, одним з котрих смертно ранено одного богданівця. В міру відїзду ешелона, як з лівого, так і з правого боку залізничого шляху підпав ешелон обстрілюванню. Коли ешелон зблизив ся до пасажирського двірця, стрілянина з боку стації збільшилася ся, не зважаючи на оклики, що почули ся з відкритих вагонів: „не стріляти“. При оглядних слідів від куль сконстатовано, що стріляли в напрямі до ешелона. А слідів куль, які вказували-б, що ешелон стріляв до публіки або до двірця або в напрямі шляхів, не стверджено.

„В часі дальшої їзди ешелона продовжало ся його обстрілюванне. За кадетським мостом, де ешелон затримав ся, устала на час стрілянина. Перевязано ранених, перенесених до особового вагону. Показало ся, що убитих було 5 людей, ранених 18 людей.“

„Ешелон рушив у дальшу дорогу, але коло Волинського посту на приказ команданта стації „I-ий пасажирський“ ешелон затримав ся. В той час з високого насипу знову почули ся чиєсь вистріли до поїзду. Начальник ешелона звелів згасити світло у вагонах і не виходити з них, але тим менше стрілянина продовжала ся і ешелон почали обстрілювати кирасіри з машинних крісів. Хтось навіть корегував стрілянину, приказуючи стріляти низше. І кулі стали ціляти в колеса. У вагонах почули ся лемент і крики. З деяких вагонів зроблено поодинокі вистріли у відповідь на обстрілюванне з насипу. Часть ешелона під впливом паніки й розстрілу стала розбігати ся. Треба мати на увазі, що вже при відході ешелона значна його частина роздягла ся й положила ся спати. Тому-то в часі обстрілювання коло Волинського посту люде, розбуджені вистрілами, розбігали ся в паніці, босі й роздягнені.“

„Коли стрілянина устала, ешелон окружили кирасіри й дали команду: „Виходи з вагону, зоставляй зброю“. Потім стали відправляти богданівців окремими групами на стацію, причім поводили ся з ними грубо. Людей били прикладами рушниць, роззброєнню товаришили насильство й наруга. При сім чули ся оклики: „Ми вам покажемо автономію“. Одного з богданівців-салдатів убито вже після того, як у нього відібрали рушницю. Одного розтято шаблями по свідощтву самих же кирасірів. Лікарь ешелона просив ротмістра зробити перевязку раненим, але командант ескадрони не дозволив і ранені лишили ся без помочи до рана. Офіцерів також роззброєно й вони підпали наругам і насильством. Ешелон відвели на резервовий тор. Тоді розграблено офіцерські річі. О 4 год. ранком офіцерів відвели до почекальні на стації й на розпорядок Оберучева відіслали назад до Києва. Убитих салдатів богданівського полку нараховують 16, ранених коло 30. Серед кирасірів в двох ранених. Загального числа жертв ще не усталено, бо багато розбігло ся і поодинокі зголошують ся до шпиталів.“

„Часть другого ешелона відправлено на станцію Боярка, де їх стріли кирасіри й донські козаки, вивели з вагонів на площу й окружили. Окружених тримали під погрозою двох машинних крісів. На просьбу дати торбинки, щоб дістати що попоїсти, кирасіри відповіли погрозою накормити кровю. Коли мешканці Боярки принесли богданівцям хліба й іншої їди, кирасіри не допустили, заявляючи, що вони покажуть Українцям автономію і скоро заведуть старі порядки. Кирасіри взагалі при виладоуванні кидали погрози й наруги на адресу Української Ради та всього українського руху. З деяких посвідчень виходить, що кирасіри щеранійш готовилися уладити стрічу богданівцям. Єсть свідчення, що деякі приготування пороблено ще за дня. 9 серпня коло 3 год. попол. одного найденого в картоплі салдата, що втік з ешелона, кирасіри порубали шаблею.

„Коли розпочалося слідство, до якого приступили тільки о 2 год. дня 10 серпня, військовий слідчий суддя двірцевого участку поручник Васильківський, член Українського Правничого Товариства, був чомусь усунений від слідства. Треба зазначити, що поручник Васильківський як слідчий суддя ствердив, що, судячи по характеру наряду й падання куль, вони летіли з боку двірця, а не з боку ешелона. Через час після того військовий прокуратор заявив поручникови Васильківському, що увільняє його від слідства в його участку. Васильківського замінено іншим слідчим суддею поручником Плетньовим. Серед кирасірів є два ранені. Є ранені й серед публіки, але нема даних, які доказували б, що до публіки стріляли з ешелона, котрий був відділений від двірця на шляху його їзди рядом вагонів і високих домів.

„З усього ясно, що трагічні проводи богданівців приготувала якась уміла й таємнича рука. Є підозріння на провокацію в цілі викликання не порядку. Головнокомандуючий південно-західним фронтом звелів утворити спеціальну комісію з генералом Ремером на чолі. У склад комісії входять також два воєнні представники від Центральної Ради, два представники, назначені Оберучевим, військовий слідчий суддя і з дорадчим голосом як генеральний секретарь Садовський. Сьогодні комісія приступає до слідства“ („Р'єчь“ з 11 серпня н. ст.).

Заходами Оберучева усуваєть ся командант полку ім. Богдана Хмельницького Капкан і віддаєть ся під суд wraz з ген. Кондратовичем.

Начальник київської військової округи Оберучев, який мабуть був тоді в квартирі команданта південно-західного фронту або виїхав туди по подіях, вислав з квартири дня 13/VIII до штабу округи у Києві телеграфічний розпорядок про усунення команданта полку ім. Богдана Хмельницького Ю. Капкана з причини, що він будім-то „не відповідає своему назначінню“. Одночасно заявлено Капканови, що він віддаєть ся під домашній арешт. На місце Капкана назначено підполк. Василевського (Р. Г.).

З сього видно, що Оберучев представляв справу перед вищим начальством на некористь богданівців і взагалі ворожо против Українців, як се дальше видно з повідомлення „Нового Времени“ про назначення слідчої комісії з рамени верховного команданта фронту та про виточення слідства не тільки проти Капкана, але й проти члена Українського Військового Комітету ген. Кондратовича, який не усмирював повстання полуботківців так, як йому наказувало начальство. Зміст дотичної вістки Н. В. з 17/VIII такий:

„На розпорядок верховного головнокомандуючого назначено слідство в справі поступовання члена Військового Комітету Центральної Ради ген. Кондратовича й команданта українського полку ім. Богдана Хмельницького — Капкана, увільненого з посади й арештованого. Обоїх обвинувачують у невиконанні приказів начальства, першого при усмирюванні повстання українського полку Полуботка, останнього в часі повстання українського богданівського полку. Одер-

жано розпорядок верховного головнокомандуючого скасувати утворену Центральною Радою комісію для розсліду кривавих подій при відсилці на фронт українського богданівського полку й зосередження цілого слідства в сій справі в руках генерала Ремера, відкомандированого з головної квартири з огляду на вказівки Центральної Ради на провокацію темних сил у сутичці богданівців з кирасірами. На розпорядок ген. Корнілова утворено спеціальну комісію для розсліду сих вказівок Ради“.

Дальша провокаційна постава кирасірів.

Як доносить „Новое Время“ з 17 серпня н. ст. з Києва, з огляду на інсинуації (?) Центральної Ради проти кирасірів, що усмирювали повстання українського полку ім. Богдана Хмельницького, полковий комітет лейб-гвардії подільського кирасірівського полку на надзвичайнім засіданні, признавши низше своєї гідности вступати в полеміку з членами Ради, котрі дозволили собі кинути явно брехливі обвинувачування проти кирасірів у провокації і зарубанню ранених богданівців, постановив довести до загального відома, що полк складаєть ся 25% з Малоросів і не може чути до Малоросів національного антагонізму, а тому, що постійно чують ся погрози розправи з боку невідповідальних осіб у відношенню до поодиноких кирасірів, полк заявляє, що в разі здійснення подібних погроз нападаючі стрінуть гідну відправу з боку цілого полку.

Зміст і тон сеї „реляції“ сам собою говорить, з ким маємо діло, але є й більш прозорі вказівки, що уявляє з себе полк кирасірів, для чого він стоїть у Києві й хто кермував руками тих 25% „Малоросів“, як вони проливали братню кров.

Оберучев, Лепарський, Геровський!

Отсе „чесне“ товариство є духовними винувниками проливу крові.

„Робітничая Газета“ з дня 13/VIII, займаючи ся справою розстрілу богданівців, вказує яко на посередніх винуватців на начальника київської військової округи оберучева й бувшого начальника київської міліції Лепарського, бо поведення обох їх супротив українського руху було вороже, глузливе, а в окремих випадках провокаційне. Але безпосередню участь сих панів в організації розстрілу богданівців „Робітничая Газета“ відкидає та припускає, що се ганебне діло переведено якоюсь військовою організацією, можливо, що союзом контрреволюційного монархічного офіцетства.

До сього припущення пригадує Око в „Робітничій Газеті“ такі факти: „На початку війни привезли мені з Галичини безграмотну відозву в українській мові, друковану в штабі київської округи. Читав я також приказ генерала Іванова до офіцетства про шпінські організації москвофілів у Галичині. Знаємо, як москвофіли з Дудикевичем і Бобринським нищили там українство. Співробітництво сеї погоні з військовою властю встановлено. Скільки горя принесло галицьким Українцям, про те відомо всьому світові. Проте, щоб по революції сеї контакт перервано, ми не чули. Навпаки ми читали донесення комісара Галичини й Буковини Дорошенка, що по вказівкам контр-розвідки військової влади арештували членів українських громадянських організацій, ми читали про арешт Блонського, нарешті ми бачимо провокацію Оберучева в справі захвату казначейства, провокацію на виступ полуботківців і отсей розстріл богданівців“.

Зваживши, що всі отсі виступи направляють ся провокаційною рукою випробовансі на україножеретві організації, „Робітничая Газета“ запитує, чи не є се ділом контр-розвідки, в котрій працювали москвофіли, а далі запитує, де поділи ся лицарі „Підяремної Русі“ Бендасюк, Дудикевич, Яворський і інші та чи є правдою, що досі на службі в контр-розвідці є агент і шпін Миколи II Геровський?

В найблизшій числі „Робітничої Газети“ (14/VIII) п. Гетьманець подає, що п. Яворський далі знаходить ся в контакті з окружним штабом і ще недавно брав участь в засіданні комісії при штабі в справі втікачів, що він видає якісь посвідки Галичанам і ин. Гетьманець ставить до начальника округи Оберучева запитання, для чого йому, соц. рев., треба було настигати до Києва таку силу донських козаків? „Як що соц. рев. Оберучев признає ся донцями та кирасірами против української революції, щоб було кому розігнати Центральну Раду, то чи не жартує він з огнем? Чи не обернуть ся козаці нагаї та списи по здавленню українського руху проти самого п. Оберучева?“

З сих зовсім неделікатно поставлених запитань в „Роб. Газ.“ видно, що маємо діло ні з чим иншим, як з заходами з російської сторони оружною силою здавити український рух, для сього уживають ся випробовані за царизму засоби провокації з боку спеціально для сього утворених органів шпіонажі й оружноі сили ворожих Українцям військ, які знаходять ся під чорносотенними впливами. І дуже цікавою є обставина, що в сім зорганізованім поході на українство стоять поруч імена російського соціаліста-революціонера Оберучева, Поляка й мабуть так само соціаліста Лепарського й агента та шпіона Миколи II, буковинського москвофіла Геровського!

Як доносили деякі часописи, Лепарського вже усунуто з посади й на його місце призначено Українця Крижановського. Можливо, що усунуть і пана Оберучева, але Геровського напевно собі лишить Корнілов як випробованого ще при Миколі II агента-провокатора при здушенню революції на Україні.

Змінили ся в Росії особи та зовнішня форма, але повертає стара система, а запроваджують її „товариші“.

Відгомін київських подій на провінції.

Бердичівська Повітова Рада селянських депутатів, довідавши ся про криваві події, жертвою яких безвинно полягли козаки полку Богдана Хмельницького, висловила глибоке обурення на поведінку найвищої влади київської округи та просить Центральну Українську Раду і її Генеральний Секретаріат вжити всіх заходів, щоб справу негайно розсліджено й потягнуто винуватих до відповідальности та щоб негайно усунуто з посади Оберучева.

Кайданівська Українська Громада зажадала, щоб полк ім. Богдана Хмельницького полишено у Києві, а полки донських козаків і кирасірів негайно виведено з Києва.

Зїзд селян полтавського пов. зажадав сурової кари для винуватих і негайної висилки на фронт ворожого України війська (Р. Г.).

Похорони жертв бандитського нападу.

12 серпня о 5 год. пополудні відбули ся похорони убитих богданівців.

„Шістьнадцять молодих трунів — читаємо в описі похорону в „Роб. Газ.“ — се проба прорвати фронт революції. Революція в нинішній час дійсно мусить боронити ся на два фронти, проти двох ворогів і хто знає, який з них страшніший!..

„Ще перед 5-ого почали збирати ся громадяне до військового шпиталю. Маячать хоругви, хитають ся прапори й таблиці з надписами: „Ви все віддали“, „Смій ся, враже, та не дуже“ і т. ин.

„Сяє сонце, сипле вечірніми проміннями, а тут в трупах під червоними китайками смерть і руїна. Співає хор, музика жалібними мотивами зворушує душу. Ось як скошена впала якась молода панна від непереможенного горя..

„Сумна процесія з трупами, уквітчаними гілочками, на возах, запряжених волами, рушила по городу й розтягла ся безконечною лентою..

„На конях козаки полку Хмельницького, озброєна піхота в рядах, юнкери, жіноцтво. За трупами денече йдуть родичі забитих з сльозами й сумом на лицах..

„Се ми ховаємо революцію, самих себе, частину свого „я“ кладемо в домовину. Хто з нас забезпечений, що на його голову не впаде новий удар ворога?..

„Процесія дійшла до місця вічного спокою... Беріг Дніпра видно далеко-далеко попід голубим небом... Тут лягло спочити козацьке біле тіло... У братську могилу поклали всіх..

„В останню хвилину знову почув ся плач, сльози торкнули й зворушили всіх... Виносили зомлілих жінок.

„Промовці закликали всіх до боротьби за волю з зухвалим ворогом, що нацьковує народ на народ..

„5 квітня (н. ст.) Петроград бачив на своїх улицах море червоних прапорів і тисячі людей з бадьорими революційними піснями... То ховали жертви революції..

„У нас сум, гнів. Там ворог був поконаний... Тут із трупа вилазить гадюка. Там не було ворога, а ми тут знаємо, хто ворог, та не знаємо, де його знайти“.

Дня 12-VIII полк імени Богдана Хмельницького виступив з казарми для виїзду на фронт відповідно до приказу верховного командуючого військами.

Чорна сотня на Україні підносить голову.

До „Нового Времена“ телеграфують з Києва під датою з дня 9/VIII, що „протести проти примусової українізації Малоросії прийняли масовий характер. Щоденно приєднують ся сотні підписів. Протести походять, як від інтелігенції, так і від простого народу. Організуєть ся Союз малоросів імени Гоголя, який поставив собі цілю збереження і відстоювання культурної і політичної єдности південної Русі з рештою Росії.“

Щоб довести сей „масовий“ рух проти „примусової українізації Малоросії“, „Новое Время“ з дня 17/VIII подає за „Кієвлянином“ два старі факти про бандитський напад чорносотенців на учительські зїзди в Немирові й Брацлаві та що в однім селі брацлавського повіту селяне ніби то не хотіли слухати на Великодень євангелія по українськи. „Українцям на Поділлю цілком не везе“, заключає по сім „Новое Время“.

Щось инше говорять про настрої українського населення на Поділлі численні жертви сільських громад на річ Центральної Української Ради, про що довідуємо ся з „Роб. Газ.“, але таких фактів „Новое Время“ не хоче брати на увагу, бо йому треба довести штучність і безпідставність українського руху.

Для того „Новое Время“ і „Кієвлянин“ інспірують і оголошують нові „поважні“ факти. До сих поважних фактів належить передовсім протест чорносотенної ради професорів київського університету. В передачі „Нового Времена“ сей протест „против українізації Малоросії“ звучить так:

„Мова йде — говорить ся в протесті — про осягненне чогось більшого ніж краюї автономії. Керманічі українського руху змагають до повного політичного відокремлення і відчуження від решти Росії тих областей, котрі уважають ся українськими. Для розв'язки питання в сім дусі й напрямі нема ґрунту в попередній історії Малоросії. Така розв'язка йде в розріз з інтересами не тільки великоруського, але й малоруського племена. Нема ніяких підстав твердити, що воно відповідає почуттю і бажанню більшости місцевого населення. Змаганне до заміни загальноросійської літературної мови штучно утвореною і недосить розробленою українською мовою загрожує затримати розвиток освіти того народу, який примушений буде ним користуватись, і не може бути пояснене инакше, як бажаннем зруйнувати вікову культуру й духову зв'язь між великоруським і малоруським племенами. Такий напрямок розв'язання українського питання Рада

університету уважав суперечним з найбільше життєвими, найсвятішими інтересами російської держави й російського народу. На жаль — говорить ся далі в протесті — тимчасове правительство не тільки не виказало відповідного протиділяння сьому рухови, але знайшло навіть можливим увійти в переговори й згоду з керманичами українського руху та, не запитавши місцевого населення наперед, рішило про долю величезного краю, згодившись на утворення краювого органу. Рада університету вважає своїм обов'язком заявити, що знає таке відношення російської правительственої влади до українського руху є не тільки небезпечним для російських загальнодержавних інтересів, але й юридично неправильним для того, що питання про автономію тої або другої області, що входить в склад російської держави, може бути розв'язане лише волею цілого російського народу, висловленою через його представників на Установчій Зібранні" (Н. В. 11/VIII).

Слідом за професорами найвищої школи пішла якась горстка учеників Росіяні київських середніх шкіл і зі свого боку запротестувала проти українізації південної Русі, уважаючи се насильством над населенням Малоросії! (Н. В. 11/VIII).

Та нічого страшного не було б, якби протиукраїнський рух обмежував ся тільки на професорах київського університету. Аджеж сі панове й за царизму те саме робили. Віда в тім, як се показує трагедія з ешелонами полку ім. Хмельницького, що сей рух перекидаєть ся до деяких частей військ, що його направляє активна контрреволюційна сила т. зв. націоналістів з Шульгиним і Савенком на чолі та що він має вільних чи невольних пособників серед російської ліберальної буржуазії (кадетів) і навіть серед російської революційної демократії.

Що сей рух погрожує поважними небезпеками, про се свідчать ось сі два документи.

Як подають „Биржевія Відомости“ з дня 18/VIII, прибувши до Петрограду в характері представника національних меншостей України начальник київської поштово-телеграфної округи А. Зарубін одержав телеграму від центрального комітету об'єднаної жидівської соц. робітничої партії, заступленої в Центральній Раді й Генеральнім Секретаріяті, в котрій комітет з обов'язку перед революцією у країноу звертає увагу Зарубіна на крайно серйозне становище на Україні й на необхідність найскоршого порозуміння з демократією України щодо заведення автономної управи краєм. Конфлікт з демократією України, — говорить комітет — утворюючи серйозну небезпеку для єдності революційного фронту, поставив би в особливо важке становище національних меншости на Україні, найбільше заінтересовані в братським співжиттю народів краю.

Про те саме зателеграфував українській делегації, яка перебувала тоді в Петрограді, Генеральній Секретаріят Раді. Доносив він, що останніми днями становище на Україні загострило ся, що зайшли факти, які свідчать, що реакційні впливи підносять голову.

Подавши се до відома Петрограду, Генеральній Секретаріят видав на місці відозву до населення, в котрій, звертаючи увагу на контрреволюційну небезпеку, закликає революційну демократію цілої Росії до рішучої боротьби з контрреволюційними силами, пригадуючи, що доля революції в Росії нероздільно зв'язана з долею революції на Україні та що Центральна Українська Рада, в якій об'єднані всі революційні сили України, стоїть на сторожі загальноросійської революції і кожний удар по Центральній Раді буде одночасно ударом по революції.

Коли зважити, що в тім часі, як чорна сотня при мовчазній або й активній участі офіційних представників російської армії у Києві уладила руками кирасірів погром богданівців, а чорносотенні професори писали свої протести „проти українізації Малоросії“, відбували ся в Петрограді переговори про затвердження конституції України й Генерального Секретаріату, — то ціль сього руху буде зовсім ясна.

А петроградське правительство начеб ждало на вислід сеї протиукраїнської кампанії, відтягаючи порішення української справи, а порішивши її зламанням попередньої угоди з Радою, напевно покликуювало ся на протести „кієвлянинських“ і „нововременських“ професорів, на брацлавських і немирівських громилів і мабуть на кирасірів, котрі „показували“ на богданівцях, яку Українцям треба дати автономію!

І можна уважати, що чорна сотня осягла свою ціль. В Петрограді не тільки зламано угоду з Радою, але й Україноу обокроно на 5 губерній, а з фронту від верховного команданта армії Корнілова вийшов приказ, щоб як покажуть ся, що в подіях 8/VIII винуваті козаки полку ім. Богдана Хмельницького, то полк скасувати, а українізацію війська спинити! (Р. Г. 13/VIII).

Слідом за сим Корнілов розпорядив, як доносять заграничні часописи, аби члени українських рад військових депутатів відіхали на фронт!

Київська чорна сотня виступає не тільки проти українського руху, але взагалі проти революції і за приверненням царизму. Корнілов є верховним командантом революційної армії, яка покликана боронити здобутків революції. Але у відношенню до українства і контрреволюція і репрезентована Корніловими революція займає однакове становище.

По останніх подіях у Києві — заявив Винниченко коресп. „Русского Слова“, причиноу яких він вважає інтригу офіцерів чорносотенної організації у Києві, головне гніздо якої є в кирасірівському полку, — українські частини фронту посилають Генеральному Секретаріатови резолюції з заявами, що вони хочуть йти підтримувати Українську Раду. Але Генеральній Секретаріят — каже Винниченко — бореть ся з такими тенденціями й оголосив уже відповідну відозву (Р. Г. 13/VIII).

Отже мабуть таки доведеть ся Винниченкови закликати до Києва ті частини війська з фронту. Тенденції їх дуже добрі й бороти ся з ними — значить підкопувати становище Ради й цілої української революції.

3 поезій полоненого О. Кобця.

Думка.

(Тов. Венедиктови).

*Ти все розумом холодним
Важши, змірюши життя;
Я-ж — думкам своїм холодним
В пельки кидаю життя.*

*Не провалля — поміж нами
Світ твій ділить від мого:
Ми шукаєм одного,
Тільки ріжними шляхами.*

* * *

*Дівчино! Бачила вкатуна тїнями
Квітку, що динше жагою життя,
Та необласкана сонця проміннями,
Вяне сердешна, всяка без туття?..*

*Хтож поміж шляхами поміж тїнистими
Шлях їй поможе в простір проложити?
Хтож поїлунками сонця онистими
Дасть їй спромому знитись, віджити?*

*Бачила, дівчино? Й мовчки, байдужою
Шляхом повз неї, повз квітку пройшла?
Не зупинилась на мить над байдужою,
Втіхи святої їй не принесли?*

*Нї, бувши доброю, серцем чутливою, —
Важко байдужою бути в той час...
Вірю, — прийшла ти й зробила часливою
Квітку і квітка й в тїні розцвілась...*

Дівчино! Слово одно ми привітне
З уст молоденьких, щире, святе, —
Й серце невольника тишино розквітне —
Квіткою в день майовий зацвіте.

*

* *

То не чари весни, то не мрії, не сни,
То не привиди скороминучі, —
То прокинувся наш край — мов між скель водограй
Поніс хвилі бурхливі, ревучі.

Рве, змитає сліди вікової біди,
Ломить скелі, зрива перепону:
То ж віки він проспав, то ж так довго чекав,
Збирав міць для удару — з розгону!

Поривав ся не раз, та неслухний був час,
То ж — він наче безсильний корив ся,
А внизу, там в землі, в тайниках, в глибині
Живчик волі напружено бив ся.

Та не чули його — Бога Духа свого, —
Хто скорив ся насильнику — богу,
А насильник хоч знав, — похоронних співав,
Та завчасно справляв перемогу.

І здавалось часом, — все завмерло кругом
І ніколи, ніколи не встане,
Так немов без пуття, на світанку життя,
Деся приорана квітка зів'яне...

Та настала пора, — мов полуда-мара.
З очей рабських так нагло упала, —
Мов прорвав ся вулкан, — всіх, — чи раб був, чи пан,
Жага волі до волі помчала.

Всі, що досі брели в бруді бруду свою,
В морі мук, в хвилях самозневали,
Всі на поклик учиний — під прапор ослиний
Позлітали ся повні відвали.

Україно свята! Краю наш дорогий!
Будь ти гордий своїми синами!
Ми вільні! Ти вільний! Цитуйте ви, вороги,
То ж той мертвий, одспіваний вами!

То не чари весни, то не мрії, не сни,
То не привиди скороминучі,
То прокинувся народ — із п'ятьми, з глибини
Встають душі живі, невмиручі!

*

* *

Так мало, мало-б я бажав:
Щоб Велетень, що нині встав,
На педестал піднявсь високий —
Без мір вору, без меж широкій.

Що — сам віки, віки страждав,
Щоб панував, не унітав,
Щоб міць його непереможну
Знав світ, як міць святу, побожну.

Щоб руку Велетень простяг, —
В руці — блакитно-жовтий стяг;
На нім слова, слова любови:
„Братерство й Згода! Досить крові!

*

* *

Сіро тут і там і всюди...
Звідки-ж сонця сподіватись?
Що пририв хворі ґруди,
Дасть спромогу жити, сміятись?

Сіра ніч була. Минула.
Зарожевів схід огнями,
Там десь воля спалахнула,
Там, не тут та не над нами..

І як вчора, так і нині,
Так і завтра мабуть буде, —
Сірі томи, сірі тіні
Будуть їсти наші ґруди...
Волі дайте! Та-ж ми — люде!

*

* *

Що за мука — розлука весною!
Що за болі — прощання в маю! —
У розквітлім маю...

Там — на шлочках птах безтурботно
Плете пісень серпанок цустих,
А ти дивився журуно-скорботно, —
Невеселая ти!

Хочу втішити тебе, моя люба,
Втишати болі серденька твого,
Але чую, розлука — то зуба
І для щастя мого...

І мовчу, потонувши в безодні
Переживань твоїх і своїх...
Чую, люба, що нам від сьогодні
Вже не знати утіх...

Чую, знаю й читаю те саме
В твоїх смутком повитих очах...
Та чого-ж то смієть ся над нами
Там — на шлочках птах?

Його пісня сріблом живим ллєть ся,
Срібні хвиляки над гаєм пливуть...
І чомусь, — я не знаю, — здаєть ся, —
Нам їх більше не чуєть.

Що за мука — розлука весною!
Що за болі прощання в маю!
Я не знаю, що стане зі мною
Там в шаленім бою...

І не хочу, не можу спитати
І бою ся сказати про те,
Що там смерть мене може спиткати,
Що моила там жде...

Побажай мені хутко вернути,
Я тобі побажаю — діждать;
Хай в сподіванні тої мінуті
Дні розлуки без мук пролетять!

Гей, замовкни, безжурний співаче!
Що нам нині до пісень твоїх? —
Двоє серць, розмучаючись, плаче,
А ти в сльози влітаєш свій сміх...

Національні й просвітні відносини у Волод.-волинській окрузі.

Володимир-волинський повіт перед війною обіймав 35692.8 квадр. верстов (593.000 десятин). — Положений на правім березі ріки Луга, по обох сторонах залізничної лінії Ковель-Люблин. Є се граничний повіт волинської губернії, бо з заходу ріка Буг становить границю між Волиню і Холмщиною. На півдні притикає до округи північна Галичина від Сокальщини в східнім напрямі до Берестечка, яке лежить вже в луцькій окрузі. Звідси потягнена лінія прямовісно на північ аж до містечка Озеряни — становить межу між Луцьком і Володимиром. — Містечко Озеряни лежить в узлі трьох округ: Ковля, Володимира й Луцька. Від Озерян на захід аж до села Доманопіль над Турією, а звідтіля на північ аж до околиць озера Заболоття припєтської області, йде границя ковельської й володимирської округи. — З півночі від озера Заболоття до ріки Буга притикає городненська губернія.

Володимирщина має вигляд меча з камінної доби, ручку якого становить південна частиця. З географічного боку ділить ся округа на «Поліссє» і «Лісостєп». Між ними нема природної границі, становить її лінія, потягнена від міста Устилуг над Бугом — через Володимир Вол. до Кицилина. Поліссє відзначає ся багатством озер, болот і пісків — Лісостєп знову представляє поле бою межі степом і лісом. Тут подибуємо найрізномордніші формації ґрунту, земля під управу ріллі дуже добра, а густота населення вдвоє більша ніж на Поліссє.

Володимир Волинський належить до найдавніших городів України. Історичні сліди подибуємо при кінці X-століття, коли він становив головне місто володимирського князівства. Був се період найкращого розвитку міста. Володимир Великий побудував тут чимало храмів і будівель, останки яких можна ще й нині оглядати.*). В околицях Володимира шукала під тодішній час захисту українська людність, що була примушена безнастанно бороти ся зі степовими ордами, які мешкали на лівобережжю Дніпра й пустошили доколичні місцевости. З початку ті орди не запускали ся у Володимирщину, тут житє йшло дещо спокійніше ніж у Київщині, але в XIII віці появили ся Татари, які своїм походом на захід знищили були цілковито ту країну на довгі літа. Через короткий час опинив ся Володимир в татарських руках, аж поки в першій половині XIV століття не забрав від них сього города князь Гедимін, а опісля перейшла ся земля під владу Польщі аж до 1795 р. В тім то році прилучено цілу Волинь, Поділля і Київщину до Росії. Сьогодні зійшов Володимир Волинський до ряду менших міст і, хоч був кінцевою залізничною станцією**), зростав дуже незначно.

Перед війною була Володимирщина менша щодо простору від Ковельщини о 766.7 квадр. верстов, за те мала 150.000***) жителів більше ніж Ковельщина. Причина сього та, що Ковельщина ціла в «Поліссє», а Володимирщина ціла є північною частю.

Володимир-волинська округа представляла ся в 1911 р. щодо свого національного відношення ось як: Усеї людности 407.940; з сього в процентах: а) Українців 72.1 проц., б) Жидів 10.4 проц., в) Поляків 8.4 проц., г) Німців 5.6 проц., д) Москалів 2.8 проц., е) Чехів 0.6 проц., ж) інших народностей 0.1 проц.

На перший погляд закримічуємо доволі значний процент Німців (у Ковельщині є їх усього 0.9 проц.). Сі кольоністи мешкають переважно в південній Володимирщині, де земля під управу ріллі краща ніж на півночі.

2.8 проц. Москалів припадає на адміністрацію. Польських кольоністів є у Володимирщині о 4 проц. більше ніж в Ковельщині. Говорять вони здебільша по українськи, а називають себе «каталіками». Про їхню національну свідомість нема що й говорити, бо сама грамотність між ними дуже мала. З розвитком і з піднесенням на вищій ступінь головної маси повіту сі польські оази кольонії зійлють ся поволі з українським елементом. Процент Чехів дуже незначний (0.6 проц.), — вони так само всі майже на півдні, бо вище на Поліссє і в Ковельщині їх зовсім нема. — Зі всіх повітів Волині — Володимирщина має процентово найменше Жидів. Жиди живуть по містах і містечках збитою масою, затрудняють ся торговлею, а у Володимирщині таких торговельних центрів нема. Окрім самого города й міста Устилуг, пристані над Бугом, нема ні одного містечка, де-б процвітала торгівля.

Як що тільки відкинемо Володимир Волинський, а візьмемо під увагу тільки села й містечка, процент Українців підносить ся зараз о 2.1 проц. Села з кольоністами мають 87 проц. українського елемента. Ковельщина під сим оглядом представляє ся багато чистішою, бо тут українська людність без Ковеля, зате враз з усіма містечками й кольоніями виносить 84.6 проц. (по російс. статистиці!). Володимирщина без города представляла ся під національним відношенням так: Усеї людности 392.220: а) Українці 74.2 проц., б) Жиди 8.7 проц., в) Поляки 8.4 проц., г) Німці 5.8 проц., д) Москалі 2.2 проц., е) Чехи 0.6 проц., ж) інших народ. 0.1 проц.

Місто Володимир Волинський щодо загального числа людности майже вдвоє менший ніж Ковель. І так, як округа має процентово найменше Жидів з усіх округ Волині, так само місто має найбільше Жидів з усіх повітових городів Волинщини. Жиди становлять в городі абсолютну більшість, під час коли в Ковлі релятивну (48 проц.). Всеї людности у Володимирі було 15.720: а) Українців 13.9 проц., б) Жидів 59 проц., в) Москалів 17.6 проц., г) Поляків 7.9 проц., д) інших народ. 1.6 проц. Процент Москалів рішучо за високий. Тут враховано сурдутовців православної віри, залізничний персонал, що рекрутував ся з місцевого елемента, та все учительство.

Цікаве явище можна закримітити у Володимирщині. На 1000 душ припадало тут: 28 уродин, 17 смерти, отже 11 чистого приросту. Є се найменший приріст з усіх повітів Волині. Найбільший приріст виказує Житомирщина й овруцька округа (28 душ!). Приріст в Ковельщині виносить 19. Взагалі Поліссє виказує більший приріст ніж Лісостєп.

Грамотність Володимирщини дуже низька, бо всього є 15.2 проц. грамотних на цілий повіт. За те город Володимир має 49.8 проц. грамотних. Є се щодо грамотности перше місто Волині, бо всі інші стоять на другім і на третім місці. У всіх городах неграмотні становлять абсолютну більшість, навіть в губерняльнім Житомирі є їх 54.6 проц., на 87.650 людности (1911 р.).

Про шкільництво у володимирській окрузі можна сказати ось се: Було 2 гімназії мужеська й жіноча з осідком у Володимирі та доволі значне число т. зв. «церковних» і «міністерських» шкіл. Перші тому так звали ся, що стояли під управою св. Синоду, а другі під управою міністерства просвіти. — Для нас і одні і другі були чужі, та все-таки в церковних школах міг учитель Українець скоріш подавати рідне слово ніж в інших.

Сі останні часто навідували ся російськими інспекторами, які наглядали, щоб навчано в русифікаторськім духу. — Про спосіб учення в одних і других родах шкіл говорити не буду, можна тільки сказати, що в церковних школах, як у доборі підручників, так і в методі учення все залежало від учителя, а в міністерських мусіло все йти по згори уложеному плану.

*) Собор Матери Божої і храм Успенія Богородиці.

**) Уже в часі війни прибудовано дальше залізничний шлях через Володимир до Львова.

***)) Статистичні дані з 1911 р. по земській статистиці.

Стан шкіл в 1912 р. був: I мужеська гімназія з осідком у Володимирі, учнів 500; приватна жіноча гімназія під управою Є. Бінковської з осідком у Володимирі, — учнів — 250. II Дві мужеські дяківські школи: а) св. Володимира у Волод., б) охлоповська в Охлопові — учнів 66; в) жіноча церковна семинарія в селі Зимно, учнів — 103. III Шкіл під управою міністерства просвіти було: 1 Дві міські двоклясові, учн. 257: а) хлопців 179, б) дівчат 78; 2 77 дво- і одно-класових, учнів 4980: з сього а) хлопців 3595, б) дівчат 1385; 3 46 приватних жидівських всіх уч. (хлопців) — 1073. IV Під управою Синоду: 1 3 семинарі — учнів 231: а) хлопців 128, б) дівчат 103; 2 дві двоклясові, уч. — 250: а) хлопців 148, б) дівчат 102, 3 126 шк. однокласових, де побирано науку 6621: а) хлопців 5539, б) дівчат 1082; 4 41 домашніх приватних шкіл, усіх дітей 1301: а) хлопців 1098, б) дівчат 203. Всіх шкіл без ріжниць типу було 202 з загальним числом учеників 15.632. З сього 12.326 хлопців, а 3.306 дівчат. Дівчата становили всього майже одну четв. частину шкільної молоді.

Слід би зазначити, що в останніх літах почало шкільну акцію повітове земство та за короткий період своєї діяльності показало не аби яку рухливість. Будувало будинки на школи, вишукувало учителів і т. д. — Се нове земство, (т. зв. виборне, бо до 1910 р. було тут наказне земство) мало здебільша український характер і добро округи лежало йому дійсно на серці. Ми бачимо тут 7 шпиталів, 4 амбуляторії й 13 фельдшерських станиць. В них діставала людність безплатно лікарську поміч, пораду, ліки і т. д.

Теперішня, окупаційна володимирська округа, щодо простору дуже мала. В східній частині тягнеться бойова лінія, північна частина є під німецькою окупаційною управою, середня частина належить до Ковельщини, а позістала тільки південна Володимирщина.

Скорпіон.

Учительська конференція в Дивині.

Як довідуємося з «Рідного Слова» чч. 8 і 9 у Білій, відкрила ся у Дивині на Поліссю у будинку дідача Чернова 31 липня перша учительська конференція українських шкіл на Поліссю в німецькій окупації. В конференції взяло участь до 50 людей. В очі кидали ся присутному портрети українських письменників і діячів, виставлені на показ картини звірят і ростин, шкільні підручники та прилади, коштовний український прапор, мапа України й Європи та ріжні вишивки дівчат. Перед відкриттям конференції представник «Української Шкільної Ради в Білій» привітав усіх присутних гарячими словами, схарактеризувавши положення поліського населення і умовини праці, та побажав присутним найкращих успіхів з конференції. При кінці промовець привітав присутного на залі команданта в Дивині за його лояльне відношення до українського шкільництва. По виборі президії конференція ухвалила вислати привіти: до У. Ц. Ради у Києві, до президії Союзу визволення України в Берліні й Відні, до команданта в Черняхів, до Української Шкільної Ради в Білій, до Української Громади в Білій і Громади полонених Українців таборів: Зальцведель, Раштат, Вецляр і Фрайштат і до Українських Січових Стрільців.

Програма сеї учительської конференції була така: відкриття і вибір президії; звідомлення інспектора й делегата «Української Шкільної Ради в Білій», звідомлення поодиноких учителів від кожної школи; розмова про технічні шкільні справи: шкільні підручники, прилади, записники, щоденники й інші шкільні речі, плян і розклад науки в школі, шкільну бібліотеку й архив; школа наверх і в середині; організація батьківських комітетів. Виголошено реферати на такі теми: Загальний огляд укра-

їнського життя. Значінне рідної мови. Огляд української історії. Територія України. Національне виховання. Учитель в школі й поза школою. Про шкільну дисципліну. Метода початкової грамоти. Метода навчання історії. Метода навчання географії. Метода навчання арифметики. Наука природознавства. Гімнастика. Шкільна гігієна. Спів. Релігія. Українська граматики. Відношення чужих держав до українського руху. Економічне відношення України до чужих держав. При кінці дано зразкові лекції.

Зі звідомлень інспектора й учителів було видно, що діти вчать ся в рідній школі пильно, а батьки задоволені їх рідною школою. Зі звідомлень довідуємо ся, що в ось яких селах самої чернянської командатури (тут не враховані українські школи в інших командатурах) є українські школи: в Черняхів, Лясовичах, Новоселках, у Новім Дворі, Більську, Доропівці, Заболоті, Ворхолісі, Дивині, Клетичах, Осах, Борисівці, Кортилісах, Повіті, Рогостові, Вольці, Лелікові, Самарах, Оріхові, Боровухах і Хобовичах. У сих школах (21) учило ся 1250 дітей. По вакаціях число дітей збільшило ся вдвоє. На конференції нараджували ся над відкриттям шкіл у тих селах і хуторах, де їх не було досі, радили ся, як усі школи повинні виглядати наверх і в середині, нараджували ся над шкільними підручниками й приладами, науковим пляном і розкладом годин науки.

Що торкасть ся технічних шкільних справ, найбільшу увагу звернула учительська конференція на організацію батьківських комітетів при школах. У рефераті на сю тему представлено ціль «батьківських комітетів», їх значінне для школи і цілої громади — села і краю і всієї України. Референт підчеркнув, що як на цілій Україні, так і на Поліссю московське правительство перешкодило українському громадянству піклувати ся своїми дітьми в школі, своєю рідною школою, як сього жадали вимоги українського життя. Коли давніше українським батькам і матерям був заборонений нагляд над школою, тепер школою повинно піклувати ся село, громада, а не державні чинники, що виробляли з дітей покірних наймитів. По дискусії над рефератом ухвалено отсю резолюцію: «Учительська конференція українських шкіл на Поліссю, розваживши добре ціль і значінне батьківських комітетів при школах, постановила для зацікавлення і привернення до свого рідного, а також для пізнання ваги своєї рідної школи та піклування нею необхідно при кожній українській школі заснувати «батьківський комітет». У склад батьківських комітетів можуть входити батьки й матері своїх дітей, а також і інші селяне того чи иншого села. Потім вибрано комісію для вироблення статуту «батьківських комітетів» при школі.

З наукових рефератів звернув на себе увагу реферат про національне виховання. Референт зазначив, що тільки національне виховання має тепер велике значінне у життю кожного народу, й звернув головну увагу на українське виховання, себто які повинні бути вихователі, як виховувати українських дітей, аби відвернути їх від брехні та скинути пута народньої темряви. По оживленій дискусії над рефератом прийнято таку резолюцію: «Учительська конференція, розміркувавши добре вагу національного виховання в школах, постановила: українські діти в своїх рідних школах повинні виховувати ся тільки в душі свого народу, щоб тим самим загоїти рани від московської неволі, яка погубно відбила ся на українським життю, позбути ся і инших шкідливих чинників, котрі спричинили багато зла українському народові, та приблизити ся до загально-людського поступу.»

Щодо питання, яким має бути учитель у школі й поза школою, прийнято резолюцію: «Учитель в українській школі повинен бути справедливою, чесною, виховавчою особою, а на селі щирим українським громадянином.»

У справі шкільної дисципліни ухвалено по широкій дискусії сю резолюцію: «Учительська конференція українських шкіл у Дивині на Поліссю, обговоривши дисципліну в школах, постановила, щоб в українських школах при теперішніх обставинах шкільна дисципліна була збудована не на старих педагогічних інструкціях, не на страхах, а на любови, як самих учнів, так і вчителів.»

По кождім засіданні конференції учасники відспівували народній гімн «Ще не вмерла Україна». Конференція продовжувала ся десять днів.

Росія і Румунія.

(Кінець)*.

Що французька революція в лютім 1848 р. знайшла сильний відгомін в Румунії, причиною сього було не тільки велике напруженне соціально-політичних відносин у ній, але й дуже сильні французькі культурні впливи на рух румунського національного відродження.

Під сим останнім оглядом румунське громадянство, особливо-ж інтелігенція, властиво ще й досі не визволила ся цілком зіпд сього переважаючого впливу. Се франкофілство та франкоманія стали ся згодом перешкодою та гамульцем природного поступу національного самоозначення й індивідуалізації румунського народу.

Зрозуміло, що для царизму, який розпростер свою захисну руку над придунайськими державами, був сілю в очах сей „французький дух“ серед молоді румунської інтелігенції. Він тому бачно стежив за політичними й національними настроями серед Румунів у 1848 р., тайно роблячи всілякі заходи задля зупинення або бодай загальмування революціонізації румунської громадської думки. За посередництвом Туреччини й румунських „господарів“ царське правительство переводило свій вплив у придунайських князівствах і по скінченню російської окупації.

Тому, що в сім часі серед трансильванських Румунів прокинувся могутній національно-культурний рух, царизм постарав ся про заведенне свого роду культурної „карантани“ поміж Волохією та Семигородом, як передтим китайським муром ізолював Бесарабію від Молдавії. Усі такі ізоляції, як відомо, ніколи й ніде не досягають своєї мети: бо для поширення думок не існують жадні державні чи інші кордони, а поліція та штики безсилні в боротьбі з гаслами та засадами. Тому отже і в Румунії — під впливом паризької еміграції — демократизація й радикалізація громадського думання все зростали, не зважаючи на всі забіги царського правительства.

Домагання і бажання Молодої Румунії були сформуловані у програмових брошурах визначного румунського публіциста й національно-політичного діяча М. Когельнічану, між иншим автора дуже впливового заклик: Бажання національної партії в Молдавії. Зміст молодорумунських прямивань в основному зводив ся до визволення Румунії зіпд царського протекторату й боярського соціально-економічного утиску, а далі до її національно-політичного усамоствінення. Програмою сього останнього було: повне національне відродженне („регенерація“), зєдиненне обох придунайських держав в одну Велику Румунію, скликанне національних зборів у цілі випрацювання основ нового устрою в незалежній майбутній Румунії (N. Jorga, стор. 273—293). Отсі молодорумунські прямивання мали виразний сильно підкреслений протиросійський характер. Головно-ж вони були звернені проти зненавидженого Органічного Регуляменту, „сього чужинецького законодавства, зладженого по російським вказівкам“ (Когельнічану). Як допекло Румунам втручуванне царизму, видно з гірких скарж згаданого вже тут молодорумунського провідника Когельнічану, що написав в однім зі своїх політичних закликів: „Чи-ж подано якийсь законопроект на розгляд зборів (дівану) та потверджено або заведено ранійше, ніж предложено Росії для затвердження?

Чи-ж призначено хоча одного урядника без дозволу російського консула? (Борецький-Бергфельд, I, стор. 210).

Царизм, розумієть ся, дуже мало турбував ся сими румунськими скаргами. Він надуживав свого політичного впливу на молдаво-волоське правительство, щоб непохитно утримати старий режім і свій протекторат. Волоський „господар“ Бібеско отримав з Петрограду приказ не робити ніяких уступок громадським домаганням щодо зміни державного устрою, а особливо-ж щодо якихсь навіть найменших змін в Органічнім Регуляменті (N. Jorga, стор. 274). Серед таких обетавин дійшло до вибуху нової (у червні 1848 р.) румунської революції, яка була „з одного боку звернена проти Росіяв, а з другого — проти більшости бояр, котрі не хотіли уступити перед вимогами часу“.

Старе правительство змушене було капітулювати. Одначе революція, недобре підготована, не вдала ся від самого початку, а потім здушив її миколаївський царизм, котрий своїм святим обовязком уважав вигубленне „революційної крамоли“ скрізь по всій Європі, де лишень вона появляла ся.

Ось що пише про сю нову інтервенцію царського правительства в румунських справах російський історик: „Загасити пожар, що розгорів ся, задупити революцію, соціалістичну революцію, як називав російський імператор румунські події 1848 р., стало ся невідложним завданням російського правительства. Воно звернуло ся до Порти й дало їй зрозуміти, що саме час виступити. Разом з Туреччиною Росіяне здушили румунську революцію, втопили її в морі людської крові. Росія зайняла Молдавію, не зважаючи на те, що се суперечило договором з Туреччиною. Але Микола I зумів перекопати турецького султана про необхідність нової окупації придунайських князівств, уводячи туди сотисячну армію. У маю 1849 р. поміж сими обома державами заключено т. зв. балто-лиманську умову, згідно з якою волоського й молдавського господарів скинено, а знову заведено Органічний Регулямент з 1831 р.

На сей раз російська окупація тривала три роки (від серпня 1848 р. до 1851 р.) та мала грізні наслідки для Румунів. Російське правительство домагло ся, щоб Волохія та Молдавія утримували стоячі в них російські війська; а як тяжко мусила відбити ся отся контрибуція на добробуті придунайських князівств, можна здогадувати ся з того, що загальна квота, котрої вимагала Росія щорічно, осягала 42 мільони (30 мільонів на Волохію, а 12 на Молдавію). Росія і Туреччина поступали в тім часі у придунайських державах солідарно, хоча провідну ролю грала перша!“ (Борецький-Бергфельд, стор. 211).

На офіційній мові царизму вище зясована кривава розправа в Румунами називала ся евфемістично полагодженим „сожаленія достойнаво недоразуменія“. Аби загарантувати ся від них на будуче, царське правительство усунуло з дореволюційного ладу в Румунії все, що мало яку конституційну закраску, а насамперед зненавиджене „Adunare“ яко корінь усього зла. Господарі мали бути відпоручниками царизму, але з дуже кудцями правами та з офіційним титулом найвищих урядників, котрі призначали ся лише на сім років.

Сей царський погром Румунії спричинив величезну румунську еміграцію до чужини, особливо-ж до Франції. Вона розпочала там систематичну пропаганду й агітацію на користь рідної справи й незабаром здобула для молдаво-волоської справи в західній Європі подібну симпатію, якою передтим користував ся грецький національно-самостійницький рух. Європейський загал почав щиро цікавити ся й симпатизувати з визвольними прямиваннями „далекого народу римського походження і європейських розвиткових тенденцій“ (N. Jorga, стор. 300).

Царський погром румунської революції в 1848 р. викликав серед Румунів протиросійський настрій, котрий виявив ся відкрито під час т. зв. кримської кампанії (1853/54 рр.), коли Росія знов окупувала придунайські князівства яко

* Пор. з чч. 147, 157, 162 і 166.

застав проти Туреччини, котра на думку Миколи I доживала вже останніх днів свого існування. Тоді чимало румунської молоді пішло добровольцями у французьку армію, що воювала проти царської держави по боці Туреччини. Рівночасно всі спроби Росії перетягнути на свій бік молдавську міліцію скінчилися цілковитим неповодженням.

Ся війна, як відомо, була для Росії невдатною. Віденський конгрес, котрим її полагоджено, мусів між иншим розглянути також молдаво-волоську справу, щодо якої серед представників європейського великодержавного концерту були досить розбіжні погляди. Росія очевидно рада була утримати старе положення річей, що запевнювало її провідну політичну ролу в державно-краєвм життю придунайських князівств. Франція (Наполеон III) була за урворенням зєдиненої самостійної румунської держави яко заборолала проти російського й австрійського прямування на Балкані, а далі задля обмеження турецького впливу й т. зв. славянської небезпеки на близькім сході. Австрія вельми неприхильно ставила ся до сеї думки, не хочючи вали під боком другого Піємонту. Врешті Англія тримала ся щодо сеї справи турецького становища, а Туреччина, розумієть ся, захоплена ще недавньою побідю, не мала найменшої охоти до якихсь уступок в румунській справі. Серед Румунів найсильнішим було прямування до національно-державного зєдинення, вільности й незалежности та скинення російського протекторату й турецької сваволі.

Остаточню кримську кампанію зліквідовано паризькою умовою з 1856 р., якою також полагоджено й румунське питання загалом компромісово наслідком вище згаданих суперечностей у поглядах великих держав щодо нього. Насамперед сїм трактатом скасовано турецьку суверенність над придунайськими державами й полишено лише номінальну суверенність. Поруч з тим формально скинено з них також й російський протекторат. Потім унормовано південно-східну границю поміж ними й Росією, а саме так, що долішню Бесарабію (повіти болгарський, кагульський та ізмаїльський) звернено Молдавії. Справу державної унії Молдавії й Волохії признано лише формально й умовно. Остаточне полагодження справи політично державного устрою полишила паризька конференція самим заінтересованим країнам по засаді плебісциту. Румунський народ сам перевів державну унію країн (1858). Таким чином повстали румунські „Principatele Unite“, себто „Зєдинені Князівства“, які були передостаннім кроком на шляху справжнього державного зєдинення Румунії.

Царизм, як звичайно, пристосував ся швидко до нової ситуації. Не могучи зупинити процесу народження незалежної румунської держави, він почав пособляти його переведенню, щоб ослабити австрійський вплив у балканських справах. Вибором спільного князя для Молдавії й Волохії — Олександра I Кузи (1861) зєдиненне придунайських держав фактично переведено й утворено перший зразок новочасної самостійної румунської держави, котра в 1866 р. після покликання на румунський престол покійного Карла I Гогенцолерна отримала правну апробату з боку турецького султана.

Паризька умова була для царської Росії більшою дипломатичною поразкою ніж кримська кампанія — воєнною катастрофою. Бо вона справді означала загальмування її протитурецької експансії й імперіалізму. Гарантуючи державно-територіальну суцільність Туреччини, неутраїтуючи Чорне море від російської воєнної флоти, відкидаючи Росію від устя Дунаю (відокремленням долішньої Бесарабії), — паризький трактат поставив справжню барєру проти дальшого поступу Росії на близький схід.

Однакє московський царизм не був з тих, що уступають або резинують зі своїх заборчих плянів. Навпаки по відомому реченню: ніколи нічого не забувати й нічого не навчити ся — він тим шертійше простував до своєї хижацької мети, чим більше клали ся йому перепони та перешкоди. Коли не можна було досягнути її навпростець, він ішов до неї манівцями. Коли не можна було здійснити її

зараз, він зумів виждати догідного моменту, визискуючи ся примусово перерву до підкопної, тайної, руйнуючої праці на свою користь. Так було й на сей раз. Царизм убрав ся неначе в мирну тогу внутрішньо-краєвої, реформної праці (т. зв. епоха великих реформ у Росії за царювання Олександра II). Але се йому не перешкоджувало розпалювати новий вогонь і пожар на Балкані, аби мати потім нагоду поставити знову на чергу дня — пильну східну справу. Причини ся до сього найбільше невтомний „батько брехні“ в дипломатичній штуці — гр. Інатієв.

Помогали йому в сїм російська націоналістична преса катківського напрямку й державні царсько-московські панславісти, підіймаючи величезний голос і будім то патріотичне захоплення з приводу балкано-славянського питання. Після седанського погрому Франції Німеччиною міжнародна політична ситуація була для Росії дуже догідною для нового чинного порушення східного питання з метою ревізії балканських справ узагалі, а турецького зосібна, а насамперед очевидно задля ревізії постанов паризької умови. Серед таких обставин підготовлювала ся нова російсько-турецька війна, т. зв. „визвольна“, себто з метою визволення Болгарії з турецького ярма.

Тимчасом у новоутвореній румунській державі якось не зауважили, саме не зрозуміли добре справжнього, вище схарактеризованого реванж-настрою в царській імперії. Навпаки зовсім повірили у миролюбність, поєднаний змісл, а навіть „приятельство“... царизму (N. Jorga, стор. 342). Румунський уряд зєднала собі солодко чемним поводженням царська дипломатія, котра приємно хвилювала амбіції молоді румунської держави, називаючи її національно-бажаним титулом „România“ (Румунія) замість офіційного, компромісового „Principatele Unite“. Крім сього офіційну Румунію подекуди зближала з царською Росією одна справа, а саме жидівська. Щодо неї румунська молода держава поводила ся таким робом, що в обороні положення румунських Жидів змушена була дипломатично інтервеніювати західна Европа. Лише царська Росія, котра супроти Жидів переводила погромну політику, в сїй справі була по боці Румунії, чим очевидно знову завоювала подекуди її симпатію. Тому Румунія спокійно ставила ся до заходів царського правительства щодо ревізії паризької умови. Бо вона нічого не знала про плян Росії утворення „Великої Болгарії“ яко нової бази задля своїх експанзивних махінацій на Балкані. Навпаки від можливої російсько-турецької війни Румунія сподівала ся неминучого розпаду Туреччини, зі спадщини котрої сподівала ся дещо отримати, а загалом укріпити свою державну самостійність.

Однакє царизм не робив на сей раз Румунам жадних ілюзій. Гр. Інатієв уже в 1875 р. відкрито заявив румунському дипломатови Ікові, що на випадок нової війни з Туреччиною Росія займе Румунію у „залог“.

В 1876 р. Росія офіційно запитала Румунію щодо евентуального перемаршу московського війська через румунську територію. В сїй справі з боку Румунії пертрактував у Лївадії Братіану. Йому відкрито заповіджено знову забранне долішньої Бесарабії й перехід російських військ через Румунію, за що Румунії приобіцяно Добруджу та признанне державної самостійности. На думку царського правительства Румуні „при сїм мали лише виграти“ (N. Jorga, стор. 345).

Після вибуху „визвольної“ (1877-78) війни російська армія ніби зі стратегічних причин перейшла борзо Прут. Вступ на румунську землю попереджував, як звичайно, царський „визвольний“ маніфест до румунського народу, що запевнював його про приятельські почування царської Росії, але зовсім та майже демонстративно нехтував румунського князя та існуюче румунське правительство. Маніфест загалом зробив на румунський загал неприємне вражінне і тому незабаром його стягнули царські власти з прилюдного обігу.

Однакє не зважаючи на нове недовірре з боку Румунів щодо справжніх замірів царської Росії, Румунія хочаки нехотячи мусіла в сїй війні бути царським агентом наслідком свого ізольованого політичного положення в європейським

державним концерті та задля занепаду румунофільства в європейській громадянстві у зв'язку з її антисемітським становищем у жидівській справі. Тому не міг здійснити ся первісний протиросійський проєкт Струдзи та Їка, щоб на випадок російсько-турецької війни Румунія піддала ся під протектората Європи. Отже таким робом по словам Йорґи „порозуміння з Росією було необхідністю, але зовсім невеликою, лишень сумною та неминучою“ (стор. 345).

Румунія мусіла тримати ся Росії, щоб забезпечити ся перед її агресивними плянами щодо себе, себо конкретно кажучи, щоб урятувати долішню Бесарабію та загарантувати своє державне існування при новім майбутнім упорядкуванню балканських справ, проєктованим царським правительством. На думку румунської дипломатії можна було досягнути се через як найтісніше співробітництво з Росією проти Туреччини. Тому Братіану запропонував царське правительству воєнну поміч з боку Румунії. Але російська дипломатія і генеральний штаб рішуче відкинули наразі сю пропозицію, мотивуючи се тим, що „Росія такого спільного ділання з боку Румунії зовсім не потребує“ (N. Jorga, стор. 156-7). Одначе колиб Румунія й без запросин та на свою відповідальність активно втягла ся до війни по боці Росії, то в сій випадку румунські війська мусіла-б цілком підлягати російській команді, творячи її органічну, складову частину, а не самостійний, рівноправний чинник.

Незавсім успішний і легкий перебіг війни, особливо-ж відомий плевненський епізод змусили царську генераліцію схаменути ся та відцурати ся сеї своєї недавньої ще пишної погорди щодо Румунів. А навіть більше: покірно благувати Румунію негайної помочи. Великий князь Микола Миколаєвич послав румунському володареві Карлови голдовичу телеграму розпучливого змісту, в якій констатував воєнний успіх Туреччини, котрий мав загубити Росію. „Ми гинемо“—дословно говорило ся у згаданій телеграмі. Російський генералісеїмус прохав тому, аби румунські війська негайно перейшли через Дунай, роблячи таким чином воєнну демонстрацію, котра-б його „рухи облекшила“ (N. Jorga, стор. 357). Загально відомо, як Румунія активно вмішала ся зі значним успіхом у сю війну, справді чимало пособивши Росії (Плевна). Се не перешкоджувало одначе побідному царизмови більш ніж невдячно заховати ся до неї у санстефанським мировім прелімінарі, котрий подбав про всі балканські народи та країни, але знехтував абсолютно лишень Румунію та Румунів. Навіть більше: він хотів ще облупити їх з долішньої Бесарабії, примушуючи Румунію віддати її без протесту, бо „знову добутте сеї провінції є безпечною передумовиною царя, справою чести та »політичною« необхідністю...“ (N. Jorga, стор. 359). Мало сього: царське правительтво вимагало ще від Румунії вільного переходу своїх військ до „нововизволеної“ Болгарії. Слушно іронізує з сього приводу Йорґа, кажучи: „Більше вимагати від »союзника«, від братів по оружю в кожному разі не можна, як не можна було ще глибше його образити: чейже розходило ся про його честь та про його всю майбутність“ (стор. 356).

Зрозуміло, що Румунія протестувала проти сього хижачького глитайства царизму й апелювала до суду Європи. Се трохі втихомирило царське нахабство, але тільки щодо форми (взято назад погрозу анексії Румунії), але не щодо змісту. На берлінській конгресі (1878), котрий у протиросійським дусі виправив постанови санстефанської умови, Румунія не знайшла ніякого підтримання та навіть не мала офіційного представництва (приватно офіційними її відпоручниками були Братіану та Котельнічану). Європейська дипломатія зовсім байдуже поставила ся до румунського питання і траїчного положення Румунії, уважаючи її після румунської помочи у війні „російським знаряддем, котре тепер заслужено покутує за свою необережність“ (N. Jorga, стор. 360). Наслідком сього долішня Бесарабія була страчена для Румунії. Росію змушено до евакуації зайнятої Румунії протягом трьох місяців. Румунія дістала мочаровату Добруджу,

при зайняттю якої дійшло одначе до сутичок з російськими військами, котрі неохоче забирали ся звідси, бажаючи заховати постійний контакт з Болгарією. Так само при уреґулюванню болгарсько-румунської границі дійшло до частих конфліктів з російськими військами.

Берлінський конгрес признав державну самостійність Румунії (але під умовиною відступлення для Росії долішньої Бесарабії), котра в 1881 р. проклямувала ся незалежним королівством з конституюційно-монархічною державною формою. Політично ся новочасна румунська держава після останніх сумних досвідів з російським царизмом — зайняла протиросійську орієнтацію, реальним висловом, якої було її прилучення (1883) до бльоку центральних держав. Науково-історичне уґрунтування сеї протиросійської орієнтації зроблено 1890 р. у відомій публіцистичній розвідці покойного визначного діяча Д. А. Струдзи: „Europa, Russland und Rumänien“ (Eine ethisch-politische Studie) яка на початку сеї всесвітньої війни перед смертю автора вийшла другим виданням яко його політичний заповіт і пересторога Румунії перед зрадливим принаджуванням з боку Росії та почвірного порозуміння взагалі.

Бо за останніх тридцять років Румунія зовсім позабула на сумні досвіди 1877-78 рр. Наслідком свого культурно-національного франкофільства вона природно й політично схиловала ся до „triple entente“. Доля запропашеної Бесарабії менш турбувала румунських націоналістів ніж Буковини та Трансильванії. „Велика Румунія“ молодого румунського імперіялізму мала саме повстати через прилучення сих двох австро-угорських провінцій.

Столітні роковини загарбання Бесарабії обходили ся в Румунії під знаком національної жалоби. Але через рік, коли царська дипломатія улекшила їй дешеву „добіду“ над Болгарією й уможливила рішучу ролю при полагожденню другої балканської війни, старі протиросійські антипатії призабули ся й можлива була навіть приятельська візита ексдара Миколи II румунському королеви. Словом ще перед вибухом сеї війни Румунія досить була політично оброблена до переходу в „антантський“ табор. Її первісна неутральність була в дійсности дуже хитка й непевна. Серед політичних орієнтацій очевидно переважала — антицентральна: франко-англофільська й русофільська. Австрофільська течія (Карп, орган „Moldova“) була дуже слаба і малопопулярна, як слабенька була й відома протиросійська „Ліга визволення Бесарабії“ з відомим українофілом проф. З. Арбуре на чолі. Абсолютної неутральности боронила малочисельна румунська с.-д. партія.

Таким чином на питанне: „Що має Румунія робити?“ * у сій війні, вже наперед відповідено. Керманічі румунської державної політики вижидали тільки, як газардні грачі, найвідповіднішого моменту для виграння найбільшої ставки. Вкінці кінців Румунія, як і Сербія, поставила все на царсько-російську карту. І як завжди досі, — царизм полишив їх еґотистично на поталу. Сербію і Румунію розгромлено. Але Сербія своїм героїством і відпорністю — завоювала принаймні симпатії європейського загалу. Тимчасом Румунія (розумієть ся, офіційна й правительствена) своєю крамарсько-лихварською політикою на два фронти морально здискредитувала ся в обох воюючих таборах. Вона дуже легко могла-б опинити ся в подібній ситуації політичного осамотнення, як під час берлінського конгресу, колиб не критичне тогорічне положення почвірного порозуміння, змушуюче його до прийняття у число своїх партнерів кожного грача без розбору й без огляду на те, чи він дотримує загально прийняті обовязуючі правила міжнародної політичної порядности.

Але у відношенню до царської Росії положення Румунії де в чім дуже нагадувало часи Сан-Стефано й Берліну.

* Так називаєть ся румунська публікація Йона Франца (псевдонім): Was soll Rumänien tun? (Erste Frage in grosser Zeit), Берлін, 1915, написана в обороні німецько-австрійської орієнтації й перестерігаюча Румунію перед активним виступленням у союзі з почвірним порозумінням.

Правда, не під воєнним оглядом, бо тепер Румунія була на ласці царизму, але навпаки щодо можливого обрахунку після скінчення війни.

За участь Румунії у війні, правда, обіцяно чималу нагороду, але, вступаючи, вона фактично не мала найменших реальних запорок. А найменш саме щодо Росії, від котрої властиво могла б отримати якийсь фактичний аванс (напр. принаймні долішню Бесарабію). Їй буцім-то приобіцяно Буковину, але потім проти сього рішуче висловила ся московська напівофіційна преса, протестуючи проти віддання Румунії сеї „істинно-руської“ землі. Московські царсько-націоналістичні елементи так само не хотіли чути про можливий зворот Бесарабії (або принаймні її південної частини), покликуючи ся на те, що бесарабські Румуни почувають ся під Росією, як у себе вдома, та що отже тому не мріють про прилучення до майбутньої „Великої Румунії“.

Навпаки царські націоналісти зависним і ненаситним оком поглядали на Молдавію, в якій після окупації російські власти поводили ся, як у своїй батьківщині. Яський кореспондент „Нового Времени“ з захопленням писав про „істинно-руський“ характер молдавської столиці й добачав чималу подібність поміж Молдавією і сусідніми російськими країнами, підкреслюючи натоміць основну їх різницю від зроманізованого Букарешту та романської Волохії. Московський капіталізм і промисл почав робити уже під час війни заходи, щоб зтягнути Румунію у сферу свого ділання та визиску. А царські воєнні власти підчинили собі румунську армію так, як се мріяли первісно зробити під час війни у 1877-78 рр. З наведеного вище видко, що покійний московський царизм супроти Румунії лишив ся й у сій війні на старім ворожим становищі; не згадую вже про його проступання до Царгороду й опанування Дарданелів, що в коріні загрожують будуччину Румунії.

З сього приводу слушно зазначив автор румунської публікації: „Росія єдиною небезпекою“, —розуміть ся, Румунії; маю на думці брошуру „Historicus'a“: Singura primejdie Russia, Букарешт, 1915: „Як що Росія колись опанує Дарданелі, доля Румунії буде через се наперед порішена, а її занепад станеть ся потім справою кількох десятиліть“ (стор. 44).

Сьогорічний погром царизму побідною російською революцією матиме тому й для майбутньої долі Румунії величезне значіння, бо в ній згинув найбільший ворог національно-самостійницьких прямивань нелише румунського, але всіх балканських народів взагалі. Тому можна сподівати ся, що Балкан, здихавши ся провокаторської царської „визвольної“ опіки, перестане бути на будуче політичним вульканом Європи, вибухи якого, можливі у кожній хвилині, загрожували спричинити всесвітню воєнну пожежу в роді тої, котра вже понад три роки лютує над нещасною людськістю.

Н. В.

Петро Конашевич Сагайдачний.

V.

Поладнавши таку справу на півночі, треба було тепер Польщі взяти ся до забезпечення полудневої границі. Речник тої справи, що тут побував, гетьман Жолкевський подав плян, як се діло перевести. Перш-усього треба польське військо піднести до сто тисяч, притім впрягти до сього козацькі сили, здобути ціле Подунавє, Течиню, Білгород, Кілію і забрати у своє васальство Молдавію.

Одначе сойм не прийняв таких далекоїдучих плянів і не хотів на се дати грошей, хоч на забезпечення полудневих границь визначив більші кредити. Сойм покладав свої надії на козаків, хоч давав королеви злегка пізнати, щоб зменшив число козаків і вкортити сваволю.

З весною 1619 р. розпочав Жолкевський мобілізацію від Туреччини, де стояв проти Польщі Іскандер-паша з турецьким військом. Але до війни не прийшло, бо молдавський го-

сподарь Граціяні помирих обидві сторони з честю для обох. В тій мобілізації козаки не брали участі. Вони взяли на себе пильнувати Татар, а в дійсности, як усе, ходили походом на Турків.

Молдавський господар, аби забезпечити себе від козацьких гостей, хотів викупити себе річним гарачом, як се робили Поляки у Татар. Жолкевський, дізнавши ся про се, запротестував з усієї сили, бо такий окуп загострив би лише козацькі аетити, а на них потреба зброї, так, як він се зробив на Солониці. Колиб лише з Турком помиритись, а тоді треба буде всею силою вдарити на тих злодіїв-козаків.

Так писав і таким духом дихав на козаків той самий Жолкевський, котрий перед турецькою грозою писав до козаків чемпєнькі листи у відповідь на їх горді письма з приводу шкоди, яку заподіяли польські жовніри, переходячи з Переволочі під Білу Церкву.

Сей лист писав Жолкевський до Іскандер-паші, змовляючи ся з ним на козаків. Той лист перейняли в дорозі козаки й довідали ся задалегідь про зраду польського гетьмана, довідали ся ще, що Жолкевський збирає військо, щоб несподівано заскочити козаків. Рівночасно король, щоб приспати чуйність козацтва, пише любєнькі листи до козаків з подякою за сповнені прислуги й обіцяє свою ласку. Поза ласкою не обіцяв більше нічого. До козаків мали приїхати королівські комісари, на яких призначено дуже визначні особи.

В тім часі повстали між козацтвом дві партії: старша, до якої залічав себе гетьман Конашевич, назвала себе поважнійшою. Вона виминала всяких конфліктів з Польщею. Конашевич бачив ще мало шанс виграти війну з Польщею, а ризикувати тим, що на мирній дорозі здобув, він не хотів.

Друга партія була радикальна, зложена переважно з таких козаків, які не могли помістити ся в тісний козацький реєстр. За королівськими комісарами поступав Жолкевський з військом. Те саме зробив і Конашевич, отаборивши ся в 10.000 війська під Вілою Церквою. Крім того скликав він синод православного духовенства й чорну раду козацького поспілства. Справа зачинала бути гарячою і конфлікт здавав ся неминучим. Розпочали ся переговори. За підставу взято житомирські пункти. І знову говорило ся поперед усього, чого козакам не вільно. Потім означено козацький реєстр на 3000 голов. То був справді поступ, бо дотепер реєстр був лише на 1000 козаків. Та всеж воно супроти того, що недавно ходило під Москву 20.000 козаків, з чого Поляки були дуже раді, таке обмеження реєстру на 3000 було безличністю.

Запомогу піднесено козакам з 10.000 зол. на 40.000 зол., та зате не вільно козакам ходити на море, жити на волости, всі реєстрові козаки мали з панської та духовної землі переселити ся на королівщину. Човна мали бути попалені, а ті, що проти королівських універсалів ходили у морські походи, мали бути покарані.

Таких пунктів козаки не могли прийняти. Вибирати не-реєстрових козаків з козацтва й завертати їх у підданство було б вельми несправедливим і викликало б бунт серед самого козацтва. Зрештою годі до такої міри зменшувати силу козацтва, бо не знати, чи за короткий час не буде потреба польській річі посподитій козаків. Так усправедлилювали ся козаки, а попри се жадали правильної виплати підмоги на св. Ілїї. Колиб їм в реченці не було виплачено, можуть йти на море. На те Поляки не хотіли пристати, бо знали, що вони ніколи на час грошей виплатити не зможуть. Козаки устїлізували той пункт так: побираючи плату..., зобов'язують ся на море не ходити.

До переселення з панських земель в королівські виторгували собі 9 місяців.

Козаки зобов'язали ся понищити човна й покарати тих товаришів, що ходили у морські походи, хоч їм і на думку не прийшло одно або друге зробити.

З тої умови Жолкевський був дуже радий. Йому здавало ся, що козаки зі страху перед його силою на таке здали ся, що вони певно тих умов додержать. Тому-то забрав майже все своє військо до Галичини на плєську й угорську границю

проти дісовщиків на службі німецького цїсаря та против угорських сабатів*).

Розуміть ся, що такий мир не міг бути тривким. Козацтво відчуло глибоко невдячність Польщі за прислуги, зроблені їй у тяжкій годині.

І польські круги бачили, що такий мир не зможе довго вдержати ся, і длятого, щоб уможливити виладування козацької енергії, толкували договір тим способом, що козакам лише на море не вільно ходити, але на сушу, себто в Крим, вільно.

А на Кримі вела ся тоді міжусобиця у ханській родині й козаки, користаючи з поклику Шагін-гірея, пішли у Крим йому поматати.

VI.

В 1620 р. довершив Петро Конашевич вікопомного діла в історії українського народу, яке перевищило своєю важністю все, що він дотепер зробив. В тім році наступила за старанням Конашевича злука православної церкви з козацтвом.

Придивімо ся, як воно прийшло до сього.

До початку XVII століття козацтво відносило ся до православної церкви байдуже. Ті бездомні степовики не чули духовної потреби й без церкви обходили ся. Народня сміховинка говорить, що козаки, побачивши скирту у полі, держали її за церкву. Тому-то заведення унії не зробило зразу на козацтві великого вражіння.

Як відомо, проголошено унію 1596 р.

Введення унії не було-б стрінулось з таким завзятим опором православних, коли її були як слід підготовили й не заводили нагально, по магомеданськи, огнем і мечем, тюрмою і всілякими шиканами православних. В справах віри не можна нікому дізти чоботами в душу. Як поводити ся з чужими вірами, показали нам люде з таким великим політичним зміслом, як Римляне. Інакше робили Поляки, опановані єзуїтським фанатизмом. Тому-то унія, котра з часом у галицькій Україні стала національною церквою, — була тяжко ненавиджена на цілій Україні, що у всіх договорах Хмельницького з Польщею вимагаєт ся засдно усунення унії.

Унію вводили нагально, брутально. Коли який православний владика перейшов до унії, то вже називало ся, що ціла його дієцезія з цілим духовенством і вірними уважала ся уніятською, і вже і мови про те не було, щоб сю дієцезію обсадити новим православним владикою. Коли який православний владика помер, його місце займав уніятський єпископ. Надто в тих нечисленних дієцезіях, де православні владика були наставлені, наставляв король уніятських єпископів. При тім забирали майно православних церков на унію. Православні не могли вести якогось уряду і т. д. Сї сумні картини доволі звісні, щоб їх потрібно було тут повторяти.

Таким самим способом по смерті київського митрополита Рогози поставлено київським митрополитом Потія. Одначе він не важив ся сидіти у Києві й післав свого офіціала Антона Грековича. Сей добродій був передтим монахом православного монастиря, щось там прогрішив ся, треба було рятувати ся втечею і забіг аж в унію, де зараз виавансував на митрополитого офіціала. Як кождей ренегат, був він дуже запопадливий в тім, щоб православним дати ся в знаки. Вже 1610 р. пишуть православні Кияне на Грековича скаргу за різні утиски, а в сій скарзі говорить ся, що варто його, як пса, вбити. Одиною обороною православя була Київсько-печерська Лавра. Вона, не вважаючи на затії уніятів, зостала ся в руках православних завдяки тодішньому свому архимандритови Єлесеєви Плетенецькому. Се була незвичайна людина з високою освітою і з великим організаційним талантом, незужитою енергією і дитячою привязаністю до рідної церкви. Се був шляхтич з Галичини з містечка Плетеніч.

Він не лише боронив майна православних церков від інавазії уніятів, але ще, користаючи з пригідної хвилі, відбирав уніятам ті маєтності, які вже вони успіли від православної церкви захопити. Таке було з церковними маєтностями в ли-

товським князєвстві. Вони належали перше до Київсько-печерської Лаври. Забрав їх польський король і віддав митрополитови Потієви.

По смерті митр. Потія Плетенецький, користаючи з побуту козаків на Литві, відібрав маєтності для Лаври й не віддав їх, не вважаючи на те, що митр. Рутський виграв ті маєтності в процесі.

Плетенецький заходив ся щиро, щоб по упадку острозької школи зробити Київсько-печерську Лавру осередком української науки й культури. Він купив стратинську друкарню по єпископі Гедєоні Балабані, перевіз її до Києва й розширив. Далі в Радомишлі заложив фабрику паперу та власну гісерню. Крім того він заснував при монастирі кружок учених, до якого увійшли Копистинський, Тарас Земка, Павло Беринда, Лаврентій Зизаній, а потім Йов Борецький. Се були по найбільшій часті Галичане. Взяли ся серіозно за видавництво нових книжок. Щоб зібрати фонди на ті великі діла, Плетенецький зачав заводити ошадности в монашим життє. Зале монахи повстали проти нього, та Плетенецький здавив сей бунт і таки поставив на своїм.

В 1615 р. 14 жовтня жінка мозирського маршалка Степана Лозки Гальшка Гулевичівна записала свої маєтності, як у Києві, так і в околиці на різні релігійно-просвітні й культурні цілі для православних. Екзекутором сього запису іменувала та ввела в посідання Ісаїю Кутинського й ще інших черців.

На сій підставі заснувало ся зараз найблизшого року брацтво, до якого вписав ся Петро Сагайдачний з цілим козацьким військом.

Сим на око малозначним актом заявило козацтво перед світом, що воно стоїть в злуці з православною церквою і стоїть за її інтересами.

Підготовлення до такої злуки розпочало ся тоді, як Сагайдачний виступив уперве на історичну арену.

До того часу до православної церкви належала українська шляхта й міщанство. Між тими класами яко маючими й посліпством і козацтвом був суспільно-економічний антагонізм. І саме тепер на ґрунті віри злучила церква ті два елементи й вони творять відтепер православно-національний український загал. Сього доконав вихованець острозької школи Петро Конашевич, на якого мав неостанній вплив такий оборонець православя, як Дамян Наливайко.

Навіть без великої агітації той переверот у поглядах козаків на церкву й віру став ся необхідним. Кождий козак виносив з дому ту іскорку любови до своєї церкви. — До усіх подвигів козацтва потрібна була ідейна сторона. І тою ідеєю в життє і діланню козаків стала ся православна віра й церква.

І саме з почуття того ідейного обовязку: боротьби за віру—вийшла така епохальна річ, як злука козацтва з православною національною церквою. Національна церква знайшла в козаках опору проти затій ворогів; козаки зискали на ідеї, яка робила з них оборонців батьківської церкви й віри. — Православні зачали підносити голови в обороні своєї віри, а вороги, маючи респект перед козацтвом, не сміли їх займати.

Опираючи ся на козацькі сили, київські міщане взяли ся добре до своїх гнобителів. У тих заворушеннях взяв участь і київський вийт Хведір Ходика. Міщане втопили в полонці в Дніпрі зненавидженого Грековича. Велямін Рутський, уніятський єпископ, внїс скаргу на міщан, вказуючи, що зухвалість міщан має свій корінь в печерським брацтві та школі. В інших часах були-б Поляки таке свавільство пімстили, але то був 1618 р. Поляки вели війну з Москвою й мусіли забігати у козаків ласки.

Два роки пізнійше київські духовні круги видали акт, в яким виразно віддали православну церкву під покрову цілого козацтва. Розуміть ся, що на таку заяву не треба було польського дозволу.

(Кінець буде).

Др. Андрій Чайковський.

*). Сабати були розбизацькі угорські банди, що наймали ся за гроші до військової служби.

Купуйте Памяткову Книжку Союзу визволення України —

500 стор. друку.

Календарь на 1917 р.

103 ілюстрацій.

Ціна 2.50 К., для австрійських вояків і полонених-земляків 2 К. На пересилку долучати в обох разях 30 сот. Оправлений примірник о 1 кор. 20 сот. дорожше. Замовляти в адміністрації нашої часописи.

Вісти.

Зїзд народів у Києві. „Новое Время“ з дня 18/VIII доносить, що день зїзду представників народів і областей Росії, котрі змагають до автономно-федеративної перебудови Росії, який зв'язує Центральна Українська Рада до Києва, призначено на 28 серпня н. ст.

Проти нападів на Українців. На зїзді донського козацтва в Новочеркаську військовий старшина Боярінов назвав порожнім звуком кинений кадетами Українцям докір в справі внутрішньої перебудови життя України, бо кождий націоналіст, що любить свій край, не може не бажати для нього того добра, яке відвоювали Українці для свого краю (Н. В. 18/VIII).

Бійка салдатів з козаками. На ст. Фастів, як доносить „Роб. Газ.“, счинила ся бійка між ешелонном салдатів, який їхав на фронт, і козаками. Бійка перейшла у формальну війну. В результаті 7 убитих і багато ранених.

Українізація на румунським фронті. Штаб одеської військової округи дістав розпорядок з міністерства війни про

українізацію на румунським фронті. Приступлено до формування при штабі округи партизанського відділу добровольців з частей війська, особливо козацьких, а також з приватних осіб обох полів, які не служать у війську (Р. Г.).

Жерти селянських спілок на річ Центральної Української Ради. „Робітничая Газета“ подає, що до подільської Губернської Української Ради вплинули жерти для Центральної Української Ради від таких селянських спілок: чеченівської 74 руб., бідоусівської 33 р. 15 к., борсуківської 39 р., мітлінської 45 р., горлівської 100 р., завадівської 30 р., мочульської 74 р. 5 к., лукашівської 15 р.

В адміністрації „Вістника С. В. У.“ можна набути отсі книжки видавництва „Відродження“:

Ів. КОТЛЯРЕВСЬКИЙ. Наталка Подтавка	Ціна 60 сот.
Гр. КВІТКА-ОСНОВЯНЕНКО. Перекопиполе	„ 40 „
Ів. ФРАНКО. До світла	„ 40 „
В. ВИННИЧЕНКО. На пристані	„ 40 „
М. ГРУШЕВСЬКИЙ. Про укр. мову й укр. школу	„ 48 „

В адміністрації „Вістника Союзу визволення України“ можна набути отсі книжки:

1. В. Будзиновський. Гадацькі постулати і гетьман Виговський	К. с. —60
2. В. Будзиновський. Козаки у Ст. Руданського	—30
3. В. Будзиновський. Козацькі часи в народній пісні	3—
4. Г. Гауптман. Ткачі, драма з сорокових років	1.20
5. Г. Гейне. Книга пісень	1.60
6. М. Гоголь. Вечерниці на хуторі під Диканькою	—50
7. Гомерова Одиссея. Перша часть	2.40
8. Гомерова Одиссея. Друга часть	2—
9. В. Гете. Іфігенія в Таврії	—60
10. Гете—Франко. Гелена і Фавст	1.20
11. Доманицький. Як хазяюють селяне в чужих краях	—80
12. М. Драгоманов. Нові українські пісні про гром. справи	3.80
13. М. Драгоманов. Письма К. Кавелина й Ів. Турґенева	3—
14. Тр. Зінківський. Писання. Книга перша	2—
15. Тр. Зінківський. Писання. Книга друга	2—
16. Ю. Кенан. Сибір	2.40
17. О. Кониський. Грішники. Роман—Хроніка	1—
18. П. Куліш. Крашанка Русинам і Полякам	—40
19. П. Куліш. Маруся Богуславка. Поема	—70
20. П. Куліш. Хуторна поезія	1—
21. В. Левенко. Per pedes apostolorum	—60
22. Ів. Левіцький. Поміж ворогами	1—
23. Молієр. Тартюф. Комедія в 5 діях	—60
24. Ш. Сеньобос. Сучасна Англія	1.20
25. О. Солтис. Буквар для самоуків	—30
26. О. Терлецький. Галицько-руське письменство 1848—1865 рр.	1.50
27. Ів. Франко. В плен-єрі. Вірші і проза	—60
28. В. Чайченко. Байки	—60
29. В. Чайченко. Книга казок віршом	1.20
30. В. Чайченко. Оповідання	1.60
31. В. Чайченко. На розпутті	1.60
32. В. Чайченко. Під хмарним небом, вірші	2—
33. М. Школиченко. Між народ. Повість	—40

Зміст: М. Ткаченко. Caveant consules, ne quid res publica Ucrainae detrimenti capiat. — Перед затвердженням інструкції для Ієнерального Секретаріату України. — Інструкція для Ієнерального Секретаріату України. — Провокаційний кривавий напад на ешелоні полку ім. Богдана Хмельницького у Києві. — Чорна согна на Україні підносить голову. — З поезій О. Кобиля (шість віршів). — Скорпіон. Національні й просвітні відносини у волод-волинській округі. — Учительська конференція в Дивії. — Н. В. Росія і Румунія (кільце). Др. А. Чайковський. Петро Кошаевич Сагайдачний. V, VI. — Вісти.

Відповідає за редакцію: Микола Троцький.
З друкарні Адольфа Гольдгаузена у Відні.

Купуйте дешеві й загально-доступні видання Союзу визволення України:

	к. с.
1. В. Антонович. Хмельниччина в повісті Г. Сенкевича	—40
2. М. Богданович. Білоруське відродження	—40
3. Іп. Бочковський. Фінляндія та фінляндське питання	1.20
4. Н. Boczkowski. Украјина а украјинска отазка. (Україна й українське питання.) По чеськи. З картою України	1—
5. Вяч. Будзиновський. Як Москва нищила Україну	—60
6. М. Возняк. Наша рідна мова. З 18 портретами	—20
7. Памяти Івана Франка. Опис життя, діяльності й похорону. Зладив М. Возняк. З 12 малюнками	1—
8. Вол. Гнатюк. Національне відродження австро-угорських Українців (1772—1880 рр.)	—80
9. Вол. Гнатюк. Українська народна словесність	1—
10. Prof. M. Hruschewskyj. Die ukrainische Frage in historischer Entwicklung (Укр. справа в історичнім розвитку)	—50
11. Проф. М. Грушевський. Як жив український народ	—50
12. Вол. Дорошенко. Українство в Росії. Найновіші часи. З численними портретами	1.20
13. Б. Закалинський. Що треба знати кождому Українцеві	—30
14. Памятнова книжка Союзу визволення України і календарь на 1917 р. з 103 іл. Ціна 2.50 опр. прим.	3.70
15. О. Кириленко. Українці в Америці	—50
16. G. Ciepiow. Das Problem der Ukraina. Українська проблема	—20
17. О. Кобець ь.В Тарасову ніч. З образками	—50
18. О. Кобець. З великих днів. З образками	—50
19. Др. І. Крип'якевич. Українське військо. З малюнками	—40
20. Dr. E. Lewuskyj, Galizien	—60
21. Др. Е. Левицький. Листи з Німеччини	—80
22. Др. М. Лозинський. Галичина в життю України	—60
23. М. Лозинський. Іван Франко. З портретом Ів. Франка	1—
24. Др. М. Лозинський. Михайло Павлик	—40
25. Др. Осип Назарук. Слідами Українських Стюхових Стрільців. З малюнками	3.50
26. Др. Іван Пулюй. Ukraina und ihre internationale politische Bedeutung	—80
27. St. Rudnyckyj. Ukraina, Land und Volk. Бр. 10— в полотні 12—	—20
28. Сім пісень. Гостинець для українських вояків, З нотами	—20
29. О. Сноропис-Іолтуховський. Значінне самостійної України	—20
30. Проф. С. Томашівський. Церковний бік української справи	—30
31. М. Trotzkyj. Die ukrainische national-politische Bewegung	—50
32. М. Троцький. Литовці	—40
33. V. Choma-Dovski. Украјина і Украјинци (по хорватськи)	1—
34. Др. Л. Цегельський. Русь-Україна і Московщина-Росія	—80
35. Чужинці про українську справу	—40
36. Т. Шевченко. Кобзарь. 2-ий випуск	1—
37. Проф. І. Шишманов. Родя України в болгарським відродженню	—20

На жаданне висплатє ся почтовий чек ч. 107.090.